ARAŞTIRMAMAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Yayın Geliş Tarihi / Received: 13.08.2024

Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 23.12.2025

Yayın Tarihi /Publication Date: 18.02.2026

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi / To cite this article (Chicago, 17-A sürüm / Chicago, 17th A):

Özkan, Alparslan, "Sultangaliyevciliğin Doğusunda Türklük, İslam ve Sömürgeler Diktatoryası". *Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History* 27, (2026): Makale Numarası 2, 1-38. DOI: 10.54842/ustich.1753687.

Makale Numarası /Article Number: 2

DOI: 10.54842/ustich.1753687

İzlik: https://izlik.org/JA55GE97WS

İLK YEDİ EKÜMENİK KONSİLLERİN KATOLİK, ORTODOKS VE PROTESTAN MEZHEPLERİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Cabir OSMANLI

Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Dinler Tarihi Ana Bilim Dalı
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-1962-4353

Mahmud ALKHAZOV

Doktora Adayı, Kastamonu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı (Dinler Tarihi Bilim Dalı)
ORCID iD: https://orcid.org/0009-0004-2307-4317

Öz: *Hıristiyanlık kredosunun şekillenmesinde ve kurumsal bir hale gelmesinde konsillerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Hıristiyanlık tarihinde ki değişik zaman dilimlerinde ve farklı mekanlarda çeşitli konsiller düzenlenmiştir. Bahsi geçen konsillerde alınan kararlar guruplar arasında ihtilaflara ve bölünmelere sebep olmuştur. Dolayısıyla bu bölünmeler mezhepleşme sürecini hızlandırmış, teolojik, siyasi ve sosyo-kültürel açılardan kurumsallaşmaya veya başka bir ifadeyle devletleşme sürecine girmiştir. 1054 yılında gerçekleşen büyük ayrılış Hıristiyanlık tarihinde kimine göre bir parçalanma ve zayıflama olarak değerlendirilmiş olsa da kimine göre ise bağımsız ve otoriter*

1 Yazışmadan Sorumlu Yazar: cosmanli@kastamonu.edu.tr

bir Apostolik kiliseler bağlamında güçlendikleri söz konusu olmuştur. Bu tarihten itibaren Katolik, Ortodoks ve daha sonra 15. yüzyılda ortaya çıkan Protestan mezhepleri Patristik dönemde gerçekleşen yedi ekümenik konsil ve kararları konusunda farklı yaklaşımları benimsemişlerdir. Katoliklere göre bu sayı 21 ekümenik konsillerden oluşurken, Ortodokslara göre ise ilk yedi konsille sınırlandırılmıştır. Fakat ilk dönem doğu kiliseleri olarak bilinen Süryani, Gregoryen, Kıpti ve Habeş kiliseleri ise sadece ilk dört konsili benimsemişlerdir.

Alınan kararlar yedi konsili birbirine benzer ve farklı konu başlıkları altında oluşturmuştur. İlk dönem konsilleri olarak değerlendirilen 7 konsili incelediğimizde Teslis, Hz. Meryem'in teolojik zeminde değerlendirilmesi, tanımlanması ve ikonoklazm hareketinin üzerinde durulduğu görülmektedir. Ayrıca teolojik konuların yanında dini ritüellerin uygulanması, merkezi ve yerel kiliselerin yönetim (Piskoposların görevleri) ve faaliyet alanları vb. konular ele alınmıştır. Bu araştırmamızda ilk yedi konsilin her biri ayrı ayrılıkta incelenecek ve mezhepler açısından farklı ve benzer konular üzerinde durulacaktır. Yedi konsilde alınan kararlar Hıristiyanlığın en büyük mezhepleri olan Katolik, Ortodoks ve Protestanlığa göre karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Dinler Tarihi, Katolik, Konsil, Ortodoks, Protestan.*

COMPARISON OF THE FIRST SEVEN ECUMENICAL COUNCILS IN TERMS OF CATHOLIC, ORTHODOX AND PROTESTANT DENOMINATIONS

Abstract: *Councils have an important place in the shaping and institutionalization of the Christian credo. In the history of Christianity, various councils were organized in different time periods and in different places. The decisions taken in these councils caused conflicts and divisions among the groups. Therefore, these divisions accelerated the process of sectarianization, institutionalization in theological, political and socio-cultural terms, or in other words, statehood. The great schism of 1054 was considered by some as a disintegration and weakening in the history of Christianity, but by others as a*

strengthening in the context of independent and authoritative Apostolic churches. Since then, the Catholic, Orthodox and Protestant sects that emerged in the 15th century have adopted different approaches to the seven ecumenical councils and their decisions that took place in the Patristic period. According to the Catholics, this number consists of 21 ecumenical councils, while according to the Orthodox, it is limited to the first seven councils. However, the Syriac, Gregorian, Coptic and Abyssinian churches, known as the early eastern churches, adopted only the first four councils.

The decisions taken formed seven councils under similar and different topics. When we examine the 7 councils, which are considered as the first period councils, it is seen that the Trinity, the evaluation and definition of the Virgin Mary on theological grounds and the iconoclasm movement are emphasized. In addition to theological issues, the implementation of religious rituals, the administration of central and local churches (duties of bishops) and areas of activity, etc. were discussed. In this study, each of the first seven councils will be analyzed separately and different and similar issues will be emphasized in terms of denominations. The decisions taken in the seven councils will be evaluated comparatively according to the largest denominations of Christianity, Catholicism, Orthodoxy and Protestantism.

Keywords: *History of Religions, Catholic, Council, Orthodox, Protestant.*

Giriş

Konsil kelimesi Latince *consilium*dan türemiş olup, toplama ve ya toplanma anlamlarına gelmektedir.[2] Dinlerde inanç, ibadet, ahlak, idari ve benzeri diğer konularda bir sorun yaşandığı durumda, o dinin öncü ve bilge kişilerinin bir araya gelerek problemleri çözüme kavuşturmak için toplandıkları meclise konsil denilmektedir. Hıristiyanlıkta konsiller daha çok inanç, ritüel, ahlak, kilise yönetimi gibi konularda ortaya çkan problemleri gidermek için Kilise liderlerinin bir araya geldiği kurul anlamında kullanılmaktadır.[3]

Konsil geleneği Hıristiyanlığın yanı sıra diğer dinlerde de yer almaktadır. Budizm'de Buda kendisinden sonra yazılı bir kaynak bırakmadığı için ardılları tarafından kitaplar yazılmış ve bu kitapların içerikleri konusunda pek çok tartışma ortaya çıkmıştır. Bu nedenle tarihte Budist din adamlarının önderliğinde birkaç konsil toplanmıştır.[4] Yahudilikte ise Hıristiyanlığa benzer bir konsil toplanmıştır. Bu konsile Yahudilikte "Sanhedrin"[5] adı verilmektedir. Yahudilikte Sanhedrin üyeleri belli bir zaman içinde toplanmamış ve sürekli bir mahkeme kurumu olarak varlığını sürdürmüştür. Yahudiler Roma yönetimi altında bir dizi dini ve hukuki meseleyi açıklığa kavuşturmak için bu kurumu oluşturmuşlardır. Sanehdrin büyük ve küçük olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Küçük Sanhedrinler her şehirde olmakla beraber büyük Sanherdrin ise 72 kişiden oluşmuş[6] ve bütün Sanhedrinlerin başı olarak yöneticilik fonksiyonuna sahib olmuşlardır.[7]

Hıristiyanlık tarihine bakıldığı zaman teolojik, ritüel, ahlaki ve siyasi anlamda pek çok konsilin toplandığı görülmektedir. Bu konsiller bölgesel ve evrensel olmak üzere iki kısımda değerlendirilmektedir.

2 Mehmet Aydın, "Konsil (Council)", *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, (Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2005), 409-410.

3 Robert. S. Ellwood, Gregory D. Alles, *The Encyclopedia of World Religions*, (New York: Facts on File, 2007), 105.

4 Akif Göçmen, Ahmet Güç, "Konsillerin Budizm Tarihindeki Yeri ve Önemi", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 8/2 (2022): 893-913, 898.

5 Aydın, "Halahhah/4. Sanhedrin", *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, 278-279.*

6 Ercan Arıklı, Dinler Tarihi Ansiklopedisi: İslamiyet, Hıristiyanlık, Musevilik ve İlkel Dinler, (İstanbul: Gelişim Yayınları, 1989), 419.

7 Wilhelm Bacher, Jacob Zallel Lauterbach, "Sanhedrin (סנהדרין)", Jewish Encyclopedia, https://www.jewishencyclopedia.com/articles/13178-sanhedrin, (Erişim: 11.01.2025*); Şinasi Gündüz, "Sanhedrin", Din ve İnanç Sözlüğü, (İstanbul: Vadi Yayınları, 2022), 430.*

Bölgesel konsiller de inananlar yaşadıkları her hangi bir bölgede kilise dahilindeki dini ve yönetimsel konuları çözüme kavuşturmak için toplanmakta ve burada alınan kararlar o bölgedekileri ilgilendirmiştir. Bu konsiller her ne kadar yerel statüde değerlendirilmiş olsada Katoliklere göre kabul görmesi için Papanın onayına ihtiyaç duyulmaktaydı. Genel konsiller söz konusu olduğunda ise şu tanımlama yapılabilir. Genel veya Evrensel konsillerin toplanabilmesi sadece Papanın yetkisi dahilindedir. Genel konsile bölgelerdeki Hıristiyan din adamları davet edilmekte ve nihai karar çoğunluğun görüşünün savunulmasıyla sonuçlandırılmıştır. Bu şekilde yapılan konsillere "Ekümenik Konsiller" denilmektedir.[8]

Hıristiyanlık tarihindeki konsil geleneğinin kökenleri ilk defa MS. 49-50 yılında Küdüste toplanan "Havariler Konsili" ile başlamaktadır. Konsilin gerçekleşme sebebinin Pavlusun Şam vizyonu sonrası Hıristiyanlığa girmesi ile birlikte ortaya çıkan ayrılıkcı görüşler ve çatışmalar olduğu söylenmektedir.[9] Bununla beraber Yahudiyeden gelen bir grup İsa taraftarının tanrısal hukuka bağlı olarak sünnet olmayı şart koşmaları sonucunda Antakyadakı Hıristiyanlarla tartışmaları konsilin gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır.[10] Bu konsilde, Hıristiyanlığı kabul eden Yahudiler dışındaki diğer dinlere mensup kişilerin Yahudi şeriatının bütünüyle değil, sadece bir kısmıyla sorumlu tutulmasına karar verilmiştir. Yeni din değiştirenlerin sadece putlara kurban kesmekten, ölü hayvanların etini ve kanını yemekten ve zinadan uzak durmaları kararı alınmış, diğer buyruk ve yasaklardan ise muaf bırakılmışlardır. Bununla konsilde Yahudi olmayanların Musanın şeriatına tamamen bağlı olmanın gerekli olmadığı kararı kabul edilmiştir.[11] Pavlus ve Barnabasın öncülüğü altında toplanan[12] bu meclis Hıristiyanlık tarihinde konsillerin başlangıcı hesap olunmaktadır.

Havariler konsilinden sonra tarihte pekçok konsiller toplanmış ve bu konsillerde tartışmalara açık bir dizi karar alınmıştır. Bu Konsillerde

8 The Editors of Encyclopaedia, "Sanhedrin", *Encyclopedia Britannica*, https://www.britannica.com/topic/Sanhedrin, (Erişim: 01.03.2024).

9 Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Darihi*, (Ankara, Berikan Yayınevi, 2011), 397; Alparslan Yalduz, "Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili," *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 12/2 (2003), 260.

10 Şinasi Gündüz, *Pavlus; Hıristiyanlığın Mimarı,* (Ankara: Ankaea Okulu Yayınları, 2001), 75; Yalduz, "Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili*",* 260.

11 Yalduz, "Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili", 260.

12 Elçilerin İşleri, 15/2.

alınan kararlar bağlamında tarihi süreçte pek çok Hıristiyan mezhebi ortaya çıkmış ve bu mezhebler kendi kiliselerini oluşturmuşlardır. Katolik kilisesi 21 konsilin kararlarını kabul ederken Ortodoks kilisesi ise ilk 7 konsilin kararlarını kabul etmiştir.[13] Bu makalede sadece Hıristiyanlık tarihinde yapılan ilk yedi konsil ele alınırken, Katolik, Ortodoks ve Protestan mezheplerinin kararları nasıl değerlendirdikleri ve alınan kararların bu mezhepler arasında nasıl yorumlandığı karşılaştırma yöntemiyle incelenmeye çalışılacaktır.

1. I. İznik Konsili (325)

İznik konsili toplanmadan önce dönemin Roma İmparatoru I. Konstantin, 313 yılında Romada yaşayan her bir dini topluluğun dini yaşamlarında baskı görmeyeceği, inanç ve ritüellerini özgürce yaşayacaklarına dair meşhur Milano Fermanını[14] ilan etmiştir. Bu fermanla birlikte Hıristiyanlık Roma ve çevre bölgelerinde hızlıca yayılma fırsatı bulmuştur. I. Konstantin, Milano Fermanı'ndan İznik Konsili'ne kadar geçen on iki yıllık sürede Hıristiyan kiliselerine birçok kolaylıklar sağlamıştır. Bunlar arasında Pazar gününün tatil edilmesi, Hıristiyanların Yahudiler tarafından köleleştirlmelerinin yasaklanması,[15] Hıristiyanların pagan kutlamalarına katılmaktan muaf tutulmaları, Kilise'nin devletten mali yardım alması, piskoposluk mahkemelerinin kurulması gibi benzeri konular yer almaktadır.[16] Bu yetki sayesinde Kilise, halk arasındaki etkisini hızla artırmayı başarmıştır.

Hıristiyanlığın özgürce ve hızla yayılması, kuşkusuz inanç ve diğer birçok konuda farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına olanak sağlamaktaydı. Bu durum, o dönemde Roma'da Hıristiyanlığın yanı sıra birçok din ve felsefi akımın var olmasından kaynaklandığı iddia edilmektedir. Ayrıca o dönemde Hıristiyanlık içinde bile tek bir inanç sistemini bulmak zor

13 Tümer, vd., *Dinler Tarihi,* 405-406.

14 Turhan Kaçar, "Roma İmparatorluğu, Hristiyanlar ve Milano Fermanı'nın 1700. Yılı", *Toplumsal Tarih Dergisi*, (2013), 49; Eusebius, *Life of Constantine*, İngilizce çeviri ve yorum: Averil Cameron & Stuart G. Hall. (Oxford: Oxford University Press, 1999), 40; Aly Omar Abdallah, Shaza Gamal Ismail, Radwa Ahmed Mohamed, "The Emperor Constantine The Great", *IAJFTH* 4, no. 4 (2018), 14-15.

15 Eusebius, *Life of Constantine, 20.*

16 Abdallah, vd., The Emperor Constantine The Great, 3; Yalduz, "Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili", 268.

olsa gerek. Çünkü Hıristiyan dininin her bir üyesi kendi inancını farklı şekilde algılamaktaydı. Bu anlayış farklılıkları daha çok kutsal kitap ve teslis kavramlarından oluşmaktaydı. Bu problemlerin çözülmesi için İmparator I. Konstantin'in emriyle 325 yılında İznik kentinde tüm Hıristiyan din adamlarından oluşan bir konsilin toplanılmasına karar verilmiştir. Konstantin'in bu konsili toplamasının amacı hakkında çeşitli rivayetler yapılmıştır. Yapılan rivayetlere bakıldığı zaman, bunların başında Hıristiyanlar arasındaki teolojik konuların çözüme kavuşturulması, siyasi istikrarın sağlanması,[17] Hıristiyanlara desteğini ilan etmesi, İmparatorluğun 20. yılını kutlaması ve siyasi hakimiyetini Hıristiyanlar aracılığıyla güçlendirmesi gelmektedir.[18]

İznik konsilinin toplanılmasınının teolojik sebepleri ise Mesih İsa'nın Baba Tanrıyla aynı cevherden olup olmaması, tüm varlıkların yaratılmasında etkin olması ve Kutsal Ruhun Tanrılığı konuları olmuştur. Bu konular o dönemde yaşayan Hıristiyan gruplar arasında zaman zaman farklı görüşlerin ortaya çıkmasını ve tartışılmasına yol açıyordu. Mesih İsayla ilgili farklı düşüncelere sahib olanlardan biri de İskenderiyeli Rahip Arius olmuştur. Onun Antakyalı Lucianın yanında iyi bir eğitim aldığı ve halk arasında çok önemli bir nüfusa sahib olduğu rivayet edilmektedir.[19] Arius Mesih İsanın doğası ile ilgili olarak Tanrı kelamının ezeli olmadığının aksine yaratılmış olduğunu savunmaktaydı. Arius bu düşünclerini Thalia (Şölen) şiirinde dile getirmişti.[20] Tarihçiler Ariusun Mesih İsa ile ilgili farklı fikirlere sahib olmasını bir takım sebeblere dayandırmışlardır. Dönemin Hıristiyan tarihçilerinden olan Sozomen'e göre Arius mantık ilmiyle çok ilgilenmekte ve buna göre de o İsayla bağlı farklı görüşlerini mantık kuralları çerçevesinde açıklamaya çalışıyordu. Diğer bir tarihçi ve kilise babası Theoderet ise Ariusun sapkın fikirlerinin kaynağını tamamen ayrı bir sebebe bağlamıştır. Ona göre Arius Achillasın döneminde kendisinin psikoposluk makamına atanacağını bekliyordu. Fakat

17 Robin Lane Fox, *Pagans and Christians,* (New York: Penguin Books,1988), 571.

18 Hasan Darçan, "Athanasıus ve İznik Konsili," *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 15/28 (2013), 169-191, 174-175.

19 V. C. De Clercq, "Arius", *New Catholic Encyclopedia*, 02.05.2024, https://www.encyclopedia.com/religion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/arius, (Erişim: 02.05.2024).

20 Mustafa Baş, "Kıpti Kaynaklarında İznik Konsiline Götüren Süreç ve Arius", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 15/2 (2015), 89-101, 91.

Achillas öldükten sonra onun yerine Aleksandrosun geçmesi Ariusun kıskançlık ve hırs duygularını körüklemesine sebep olmuş ve sapkın fikirleri geliştirmesine yol açmıştır.[21] Ariusun görüşüne mühalif bir grup olan teslisçiler ise İskenderiyeli Aleksandr'ın önderliğnde Tanrı kelamının yaratılmamış ve ezeli olduğunu savunmuşlardır.[22]

Bu konsilin nasıl gerçekleştiği ve hangi kararların kabul edildiği ile ilgili bu güne kadar bir çok tartışmalar vaki olmuştur. Bunun bir çok sebebi olmasına rağmen en büyük sebeplerinden biride konsilin gerçekleştiğine dair elimizde herhangi bir orijinal kaynağın olmamasından bahsedilmektedir. Nitekim elimizde konsille ilgili en eski belgenin 5. yüzyılda yaşayan Cyrziusl'u Gelasiusa ait olduğu varsayılan *"Historia Concili Nicane"* adlı yazısıdır.[23] Bazı kaynaklara göre ise bu konsilde alınan kararlarla ilgili hiç bir kayıt bile tutulmamıştır.[24] Ancak Eusebius of Caesarea, "Konstantin'in Hayatı" isimli eserinde konsilin mahiyeti ile ilgili genel açıklamalar vererek konsilin prosedürleri ile ilgili bir takım bilgileri aktarmıştır.[25]

Genel olarak konsilde alınan kararları şu şekilde ele ala biliriz. İznik konsilinde: "*Göğün ve yerin, görünen ve görünmeyen kâinatın yaratıcısı, kādir-i mutlak tek bir baba Tanrı'ya; Tanrı'nın biricik oğlu, tek bir Rab İsa Mesih'e, yegane doğurulmuş, babanın özünden (ousia) doğmuş, Tanrı'dan Tanrı, nurdan nur, gerçek Tanrı'dan gerçek Tanrı olduğuna, tevlid edildiğine, yaratılmadığına, baba ile aynı tabiatta (homoousios) olduğuna, gökte ve yerde bulunan her şeyin O'nun vasıtasıyla yaratıldığına, biz insanlar ve bizim kurtuluşumuz için semadan indiğine, bedenleştiğine ve insan olduğuna (çarmıha gerilerek) ıztırap çektiğine, üçüncü gün (mezardan) dirildiğine ve göğe*

21 Sozomen and Philostorgius, *History of The Church,* (London: *The Leonard Library Wycliffe College*, 1999), 162; Theodoret, *The Nicene and Post Nicene Fathers*, Second Series, ed. Philip Schaff and Henry Wace, vol. III (New York: nşr. Philip Schaff, Henry Wace), no date, 34; Bilal Baş, "Monoteist Bir Hıristiyanlık Yorumu: Aryüsçülük Mezhebi", *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi,* 9 (2000), 170.

22 Mark Madrigal, *Ekümenik Konsiller,* (Kutsal Kitap ve Arkeoloji E-Kitap Hristiyan Kitapları, 2015), 9.

23 İsmail Taşpınar, "I. İznik Konsili (325) ve İslâm Kaynaklarındaki Yeri," *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 26 (2004), 26.

24 Yalduz, "Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili", 40.

25 Francis Dvornik, "*The Ecumenical Councils"*, *The Twentieth Century Encyclopedia of Catholicism,* vol. 82 (New York: Hawthorn Books Publishers, 1961), 14.

yükseldiğine, ölüleri ve dirileri yargılamak üzere geri geleceğine ve kutsal ruha inanırız."[26] bir inanç bildirisi kabul edilmiştir.

Tartışmanın sonucunda Ariusun görüşü redd edilerek Mesihin tanrıyla aynı cevherden olduğu kabul edilmiş ve alınan kararlar mektuplara yazılarak bütün kiliselere gönderilmiştir. Konsilde alınan diğer kararlar da ise, Mesih İsanın Baba Tanrıyla aynı cevherden olması, herşeyin yaratılmasında etkin olarak varlığını sürdürmesi maddesi de yer almıştır. Ayrıca Hıristiyanların kilisede haftalık topluca ibadet vakitinin Pazar günü yapılmasına karar verilmiş fakat Yahudilerin bayramına aynı zamanda denk getirilmemesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur.[27] Konstantin, Ariusu ve Mısırdan olan iki pisikopos Theonas ve Secundası onlara bağlılığını devam ettiren rahiplerle birlikte İlirya'ya sürgüne göndermiş, Arius ve taraftarlarının kitaplarının yakılmasını emr etmiş, onları sıkı takipe aldırmış ve hatta Ariusçuların isminin bile anılmasını yasaklamıştır.[28] Bahsigeçen teolojik tartşmaların sonucunda İznik konsilinde çoğunluğun değil azınlığın savunduğu karar kabul edilmiştir. Şöyle ki konsile katılanların sayısı 2048 kişi olmasına rağmen sadece 318 kişinin *"Mesih İsa Allahın oğlu olarak yaratıcı ilahtır"* fikri kabul edilmiştir.[29]

İznik konsilinde alınan kararları Katolik, Ortodoks ve Protestant mezhebleri açısından değerlendirirsek şu sonuca ulaşmamız mümkündür. Her üç mezhep bu konsilde alınan teolojik kararları meşru olarak kabul etmekte ve herhangi bir itirazda bulunmamaktadırlar. Ancak şunu belirtmek gerekir ki I. İznik Konsilinde Kutsal Ruhla ilgili alınan karardan dolayı uzun zaman aralığından sonra 1054 yılında Katolik ve Ortodoks mezhebleri "Filique/Kutsal Ruhun Babadan Enkarne etmesi" kavramında ayrılığa düşerek birbirilerini aforoz etmiş ve Hırsitiyanlık tarihinde büyük bir bölünme gerçekleşmiştir. Katolik ve Otodoks mezheplerinin ayrılma sebeplerinde diğer konsillerde alınan kararların da çok büyük bir etkisi vardır. Bu konulara ileride değineceğiz.

26 Philip Schaff, *The Seven Ecumenical Councils*, NPNF2-14 (Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library, no date), 34.

27 Hasan Darçan, "Athanasius ve İznik Konsili," *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 15/28 (2013), 169-191, 184; Dvornik, "*The Ecumenical Councils", 15.*

28 Charles Joseph Hefele, *A History of the Councils of the Church, from the Original Documents*, trans. Henry Nutcombe Oxenham, (Edinburgh: T. & T. Clark, 1896), 1.

29 Yücel Dağlı, *Hıristiyan Konsilleri ve II. Vatikan Konsili'nin Küresel Süreçteki Anlamı,* (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 17.

İznik Konsili'nin daha sonra gerçekleşecek diğer konsiller için temel dayanak olduğunu söylersek yanılmış olmayız. Çünkü konsilde kabul edilen kredo ile ilgili bildiri incelendiğinde, inanç esaslarındaki birçok ifadede kapalılık olduğunu söylemek mümkündür. Metinde bu belirsiz ifadelerin kullanılması, birçok kişinin inanç esaslarıyla ilgili şüpheleri olacağını göstermekteydi. Örneğin, İsa aynı anda hem insan hem de nasıl Tanrı olabilir ve çarmıha gerilen kişi Tanrı mı yoksa insanmıydı? gibi soru işaretleri bulunmaktaydı. Eğer İsa Tanrı ise, sinoptik İncillerde Tanrı ile aynı cevherden olan "Tanrım, Tanrım, beni neden terk ettin?"[30] ifadesinin hangi anlamda kullanılmış olduğu da ayrıca bir tartışma konusudur. Konsilde toplananlar her ne kadar itikadi meselelerle ilgili sorunları çözümlemeyi hedeflemiş olsalar da, bu konsildeki inanç amentüsüne bakıldığında yeni bir sorunun ortaya çıkması artık kaçınılmaz görünmekteydi. Nitekim 325 yılından yaklaşık 50 yıl boyunca bahsi geçen tartışmalar yüzünden Teslisçiler ile Arius'un takipçileri arasında tartışmalar devam etmiştir. Bu tartışmalar zirve yükselince problemin çözüme kavuşturulması için I. Konistantinapolis (381) konsilinin toplanmasına karar verilmiştir.

2. I. Konstantinopolis Konsili (381)

Bu konsilin toplanmasına götüren sebeb İznik konsilinde alınan kararda gizlenmişti. Çünki İznikte kabul edilen iman kredosu "Ve kutsal ruha inanırız" cümlesini de içermekteydi. İznikte toplanan din adamları görünüşte bir problemi çözdüklerini düşünmelerine rağmen kendilerinin bile farketmeksizin yeni bir itikadi problemin içinde bulmışlardır. Bu iman kredosunda yer alan "Ve Kutsal Ruha inanırız" ifadesini gerçekleştirilecek olan ileriki konsilde açıklığa kavuşturmak gerekmekteydi. Dönemin Roma İmparatoru I. Konstantin beklenmedik bir şekilde sürgüne gönderilen Ariusu affederek Patrik Alexandrosa onun Aya İrini kilisesine kabul edilmesini emretmiştir. Anlaşılmaktadır ki Konstantin meseleyi çözüme kavuşturmak için Ariusu affedip onun taraftarlarını da memnun etmek istemiştir. Ariusu affettikten sonra Konstantin yeni bir kararla teslisçi Athanasiusu sürgüne göndermişti. Athanasius 325 yılında gerçekleşen konsilde Ariusu mağlup etmişti. Ariusun affedilmesini isteyen Konstantinin emrini redd eden dönemin

30 Matta, 27/46-52.

Patriği Aleksandros olmuştu. Daha sonra Ariusun taraftarları bunu duyduktan sonra Patriğe karşı suikast düzenlemeye yeltenmişlerdir. Bunu duyan Alexsandrosun kiliseye kapanarak Tanrıya yalvardığı nakledilmektedir. O, Tanrıdan eğer Ariusun görüşleri doğru ise kendisinin canını almasını, şayet Arius günahkar ise yargılanmasını istemişti. Bu çekişmeden kısa zaman sonra Arius'un bilinmeyen bir sebepten dolayı vefat ettiği rivayet edilmektedir.[31]

Konstantinden sonra 361 yılında "Apostata/dinden dönen" olarak tanınan ve Neo-Paltonculuğa eğilimli olan Julian İmparatorluk tahtına oturdu. O Hıristiyan kilisesinin ayıcalıklarını kaldırarak pagan inançlarla birlikte tüm dinlere özgürlük hakkı tanımıştı. Fakat üç yıl tahtta bulunan Julian devrildikten sonra,[32] 379 yılında İmparatorluk tahtına çıkan Büyük Theodosius, Konstantinden farklı olarak Arius taraftarlarına karşı takibat başlatmıştır. İstanbula giden İmparator orada bulunan Arisçuların çoğunu sürgüne göndermiş aynı zamanda kilisede görev yapan Arius yandaşlarının yerine İznik kararlarını uygulayan ruhbanları göreve getirmiştir.[33] Theodosiusun Ariusçular üzerindeki bu tür baskıcı politik yaptırımları tepkileri daha da artırmıştı. Theodosius Arius ve takipçilerine ve Kutsal Ruhun ilahi doğasını tanımayanlara karşı zafer elde etmek için 381 yılında Konstantinopoliste konsilin toplanmasına karar vermiştir. [34] Theodosius, İznikte alınan kararların taraftarı idi ve Ariusa önemli bir darbe vurmayı hedeflemekteydi. Aynı zamanda Theodosius Makedoniusçuları ve Appolionarismi de çözmeyi hedefliyordu. Makedoniusçular isimlerini İstanbul Patriği Makedoniustan almaktaydılar. Onlar İsa'nın diğer peygamberlerden ve Kutsal Ruhun da yaratılmış olduğunu kabul eden gruplardandı.[35] Apollonioarizm[36] hareketine gelince, bu grup adını 310-390 yılları

31 Madrigal, *Ekümenik Konsiller*, 17-18.

32 Alexander Men, *History of Religion: The Paths of Christianityt*, (Vol. 2; Nestyazhateli Press, 2021), 80.

33 Hacer Akdaş, *Hıristiyanlığın Kurumsallaşmasında İlk Dönem Konsillerinin Rolü,* (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 26.

34 Dvornik, "*The Ecumenical Councils"*, 20.

35 Tahir Aşirov, *Biruniye ve İbn Hazm'a Göre Hıristiyanlık,* (Bursa Uludağ Universitesi SBE Doktora Tezi, 2005), 159.

36 Yunan kökenli bir isimden gelen Apollondan türetilmiştir. Apollon Yunan ve Roma'da müzik şiir kehanet ve tıp tanrısıdır. Hareketin öncüsü olan Apollonarius ise MS. 310 yılında Roma İmparatorluğunun sınırları içerisinde kalan Suriye kıyılarındaki Laodikya şehrinde doğduğu söylenmektedir, Deacon Dr. Soliman Ayoub, *The Heresy Of Apollinarius, (Dragas*, St. Mark Coptic Orthodox Church, Jersey City, 2021), 11.

arasında yaşamış olan Apollinariusdan almaktadır. Bu harekte göre İsa ne tamamen bir Tanrı ne de tamamen bir insandır. O, insan ve tanrı arasında olan bir varlıktır. Onlar bu ifadeni siyah ve beyaz renklerden oluşan gri rengini örnek vererek açıklamaya gayret gösteriyorlardı.[37] Ayrıca İsa'nın durumu örnek olarak tatlı su ile tuzlu suyun birleşimine benzetilebilir. Tuzlu suya tatlı su katıldığında, ortaya ne tamamen tatlı ne de tamamen tuzlu bir su çıkar. Ancak bu karışımın özünde her zaman su vardır. İsa da benzer bir şekilde, iki ayrı doğanın birleşimi olarak tasvir edilebilir.

Konsil ise Mayıs 381 yılında Konstantinopolis'teki İmparatorluk sarayında düzenlenmiştir. Konsile aralarında Nazianzuslu Gregory, Basil'in kardeşleri Nyssa'lı Gregory ve Sebaste'li Peter, Antakya Piskoposu Meletius ve Kudüs Piskoposu Cyril'in de yer aldığı 150 Doğulu Piskopos katılmıştır.[38] Konsilde alınan kararlara gelecek olursak, İznik Konsilinde alınan karar yeniden oyçokluğuyla Ariusçuların (Nomianlar, Yarı-Ariusçular, Sabellianlar, Marcellianlar, Photinianlar ve Apollinarianlar) görüşleri reddedilmiş, Kutsal Ruhun Tanrı olması kabul edilmiş ve onun doğasına dair gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra Mesihin tam Tanrı ve tam insan olduğu kabul edilmiştir.[39] İznik Konsilinde onaylanan İman Kredosu yeniden yazılmış ve halka okunduktan sonra Makedonius yanlıları da kiliseden aforoz edilmişti. İznik inanç kredosunun yeniden onaylanma kararını toplam 148 psikopos tarafından kabul edildiği rivayet edilmektedir. Aynı zamanda İznik inanç kredosunadakı Kutsal Ruh ifadesine *"Kutsal ruha, rabb ve hayat verene inanıyorum, o, babadan çıkar, baba ve oğul ile birlikte tapınılır ve yüceltilir."* kelimesi de ilave edilmiştir. Konsilde alınan daha önemli bir karar da Psikoposluk makamıyla ilgili olmuştur. Şöyle ki alınan kararla bir psikoposun atandığı görev yerinden başka yere mazeret olmadan geçmesi yasaklanmıştır. *"Bir piskoposun, çok iyi bir sebep olmadan, örneğin başka bir piskoposluk için daha*

37 Kadir Albayrak, *İznik Konsili Öncesinde ve Sonrasında Heretik Hristiyan Akımları,* (Uluslararası İznik Sempozyumu, 2005), 124; Harry J. Magoulias, *Byzantine Christianity,* (Wayne State University Press, Detroit, 1982), 25.

38 Donald Davis, *The First Seven Ecumenical Councils (325-787): Their History and Theology,* (No. 21; Liturgical Press, Minnesota, 1990), 106.

39 Michael Devries, "*Guided by Our Shepherd"*, *The Standard Bearer, Reformed Free Publishing Association*, Vol. 97, (8) 2021, 171; Edward R. Hardy, *Christology of the Later Fathers,* (Louisville: Westminster John Knox Press, 2006), 343-345.

faydalı olma durumunda, kendi isteğiyle başka bir diyasporaya gitmesi yasaktır. Böyle bir durumda karar yalnızca o piskopos tarafından değil, bir çok piskoposun yargı ve öğütleriyle verilmelidir" cümlesi metne ilave edilerek karar onaylanmıştır.[40] Bazı kaynaklarda konsilde batı kiliselerinden hiç kimsenin katılmadığını aynı zamanda kilisede yazıldığı iddia olunan metnin konsile katılanlar tarafından oluşturulmadığı, muhtemelen sadece konsil tarafından onaylana bileceğini söyleyenler de bulunmuştur.[41] Daha bir iddia ise konsilin papa tarafından çağırılmadığı, aynı zamanda ona davet bile gönderilmediğidir.[42] Konsilde alınan diğer bir karara göre bütün kiliseler kendi-kendine yönetim hakklarına sahib olacak ve Psikoposlar kendi kilseleri dışında herhangi bir kiliseye bağlı kalmayacaklardır. Konsilde alınan daha bir önemli karar ise gelecek zamanda büyük ayrılığa sebeb olacaktır ki bu da Konsatantinopolis kilisesinin Romadan sonra ikinci en büyük merkez olmasıydı.[43] Ayrıca 8. yüzyıla gelindiğinde Roma Kilisesi Frankların etksiyle konsil maddesine tektaraflı olarak babadan ve oğuldan çıktığı anlamına gelen "Filique" kelimesini ilave etmişlerdir.[44]

Bu kararların mezhepler açısından değerlendirilmesine gelince şu şekilde açıklaya biliriz. Katolik ve Ortodoks mezhebi bu konsilde alınan karardan dolayı sonrakı zamanlarda ayrılığa düşmüşlerdir. Şöyle ki konsilde alınan kararla Konstantinopolis şehri Romadan sonra ikinci en büyük merkez olmuştur. Bu karara ilaveten bir sonraki konsilde ise Romayla eşit olması kararı ayrılığı daha da pekiştirmiştir. Rivayet göre 5. yüzyılda bu gerginlik giderek çoğalmıştı.[45] Aradan beş yüzyıl geçtikten sonra iki kilise arasında günümüze kadar sürecek net bir ayrılma gerçekleşmiştir. Bu ayrılmaya Kadıköy konsilinde değinilecektir.

40 Coptic Orthodox Diocese of the Southern United States, *His 102: Ecumenical Councils, Servants' Preparation Program*, 2004, 6.

41 Dvornik, "*The Ecumenical Councils"*, 20; Hefele, *A History of the Councils of the Church, from the Original Documents,* 342.

42 Henry Robert Percival, *The Seven Ecumenical Councils of the Undivided Church: Their Canons and Dogmatic Decrees, Together with the Canons of All the Local Synods Which Have Received Ecumenical Acceptance* (Wipf and Stock Publishers, 2021), 177-180.

43 Philip Hughes, The Church in Crisis: A History of the General Councils, 325-1870 (New York: Hanover House, Garden City, 1961), 45; Dvornik, "*The Ecumenical Councils"*, 20.

44 Dallas Wolf, "The Seven Ecumenical Councils", *Council of Chalcedon, Ekklesia and Church*, 2023, https://firstthoughtsofgod.com/?s=First+Council+of+Constantinople.

45 Turhan Kaçar, "*Konstantinopolis Kilisesi'nin Kuruluşu: Mitoloji ve Tarih"*, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2014, (14), 117-140, 123.

Protestant mezhebinin ise bu konsilin kararlarına herhangi bir itirazda bulunmadıkları ve konsil kararlarını kabul ettikleri bilinmektedir. Çünki Protestant mezhebinin öncülerinden olan Martin Luther kendi düşüncelerini belirttiği zaman en çok eleştirdiği meseleler Kilisenin hem dini hem siyasi konularda tek bir otoriteye sahib olması, aynı zamanda bu yönetimle kendi ekonomik ve sosyal menfaati için halkı kullanıp onları sömürü haline getirmesi olmuştur.[46] Yoksa Luther'in kendi tezisinde İsa ile ilgili bu konsilde alınan karara muhalif bir düşüncesi bulunmamaktadır.

3. Efes Konsili (431)

Efes konsili III. ekümenik konsil olarak Hıristiyanlık tarihinde önemli bir yere sahiptir. Günümüzde İzmir'in Efes İlçesinde bulunan Meryem Ana Kilisesinde bir kaç otorumla gerçekleştiği rivayet edilmektedir. Konsilde daha çok Nestoruiusun görüşleri tartışılmıştır. Suriyenin Taurus Dağı'nın eteklerinde bulunan Germaniya şehrinde[47] İranlı bir anne ve babadan doğduğu söylenen Nestorius, eğitimini Antakyada alarak Europios manastrına gittiği ve orada 428 yılında patrik makamına kadar yükseldiği belirtilmiştir. Nestorius patrik makamında görevli iken Hz. Meryemle ilgili bir tartışmasında onu Tanrı Annesi adlandıran gruba karşı çıktığı söylenmektedir. Bazı kaynaklarda ise Nestoriusun arkadaşı keşiş Anastas'la birlikte İstanbuldayken bir toplantıya katıldığı ve orada Anastas'ın halka konuşması esnasında Hz. Meryeme Tanrı Annesi denilemeyeceğini ve bunu söyleyenlerin küfre gireceğini söylediği rivayet edilmektedir. Toplantıda bulunan halk ona karşı çıktığı zaman ise Nestoriusun yeniden arkadaşının fikirlerini savunduğunu iddia edenler de vardır.[48] Bu zaman orada bulunan halk arasında çeşitli tartışmalar yaşanmış ve gerilim ortamı oluşmuştur. Grubun mensupları Hz. Meryeme Theotokos "Tanrı Annesi" ismiyle hitap etmiş olmalarından dolayı Nestorius bu ismin kullanılmasının tehlikeli olduğunu iddia etmekteydi. O, Meryemin ancak Anhtropotokos "İnsan Annesi" adıyla

46 Geniş bilgi için bkz: Martın Luther, *Doksan Beş Tez*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022).

47 Mar Aprem, *Council of Ephesus of 431,* (India: Mar Narsai Press, High Road, Trichur-1, Kerala, 1978), 28.

48 Talha Fortacı, *Nestûriliğin Ortaya Çıkış Süreci*, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2018, 65.

çağırılmasının daha doğru olabileceğini savunmaktaydı.[49] Eğer Hz. Meryem'e Tanrıyı doğuran ünvanı verilecekse akıllarda Meryemin kişiliği sorgulanacağı düşünüldüğünden ki muhtemelen Nestorius da bunun için Meryem'e Tanrı Annesi denilmesini doğru olarak kabul etmemekteydi.

Nestoriusun tartışmalara sebep olan diğer bir görüşü de İsan'ın tabiatı ile ilgili düşünceleriydi. O, Hz. İsa'da ilahi ve insani olarak iki tabiatın varlığını savunurken, ona karşı olan İskenderiye ekolü ise Hz. İsa'da tek bir tabiatın var olduğunu kabul etmekteydi.[50] Bahsi geçen bu tartışmalar sağlıklı bir şekilde sonuçlanmadığı için yeni bir konsilin toplanılmasına yol açmaktaydı. Dolayısıyla pek çok kiliseden psikoposların katılımıyla Efes (431) kentinde yeni bir konsilin toplanılması ihtiyacı doğmuştur. Dönemin Bizans İmparatoru II. Theodosios (ö. 450) başkanlığında toplanan konsile Nestorius ile İstanbul kilsesine muhalif olan İskenderiye ve Efes kiliselerinin pisikoposları da katılmıştır. Konsile katılanların pek çoğu Kyrillusun[51] konsil öncesi Nestoriusa karşı yaptığı propagandalara uyan cemaati temsil etmekteydi. Bu da Nestoriusa karşı büyük bir grubun oluştuğunu göstermekteydi.[52]

Konsilde nihai kararların alınması taraflar arasında çıkan birçok tartışmalar yüzünden zaman-zaman ertelenmiştir. Bu çelişkili yaklaşımlar tarafların herbirini birkaç gruba ayırmış ve her bir grup da çözüme ulaşmak için biraraya gelmişlerdir. Taraflar kendi aralarında oluşturdukları kararla birbirilerini aforoz etmişlerdir. Ayrıca konsile geç kalanlar olduğu için konsilin kararları bazıları tarafından kabul bile görmemiştir. Sonda kilise babası Kyrillus bu kargaşayı gidermek için tüm konsil üyelerini yeniden biraraya getirerek konsilin kararlarını katılımcılara okumuştur. Bununla İsa'nın ilahi ve insani olmak üzere

49 Muhammet Tarakçı, *Nestorius ve Kristolojisi, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 2010, 215-241, 219; John Norman Davidson Kelly, *Early Christian Doctrines,* (London: Harper & Row, Publishers New York, Evanston, and London, 1968), 311; Henry Chadwick, *The Early Church: The Story of Emergent Christianity* (California; Vol. 1; Penguin UK, 1968), 195.

50 Şinasi Gündüz, "Hıristiyanlık", *Dünya Dinleri,* Ed. Şinasi Gündüz, (İstanbul: Milel Nihal, 2021), 125.

51 Kyrillus, 412'den 444'e kadar İskenderiye Piskoposluğu'nu yönetmiş olan Theopilos'un yeğeniydi. Sert ve katı bir ilahiyatçı olarak bilinmektedir. Henry Chadwick, *The Early Church: The Story of Emergent Christianity, 194*.

52 Ayşe Kan, *IV. ve V. Yüzyıl Konsil Kararlarında Siyasi Otoritenin Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2020), 71-72; Muhammet Tarakçı, *Nestorius ve Kristolojisi,* 221.

iki ayrı kişiliğe sahip olduğuna, Meryem'in İsa'nın hem insani hem de ilahi yönlerinin annesi olduğuna ve Nestorius'un Kilise'den aforoz edilmesi gerektiğine karar verilmiştir.[53] Ayrıca Kyrillus Pulcherie'nin destekleriyle Nestoriusu görevinden almayı başarmış, sürgüne gönderilen Nestorius ise 451 yılında vefat etmiştir.[54]

Meryemin tabiatı ile ilgili konsil kararlarının dışında Papa tarafından daha sonrakı zamanlarda çeşitli kararlar alınmıştır. Bu kararlardan özellikle, 7. yüzyılda Meryemin ibadetlerde tanrıya yaklaşmak için aracı olarak kabul edilmesi, düşmanlara ve şeytanlara karşı koruyucu güç olduğu ve savaşlarda okunulan marşlarda "Orduların generalı" olarak isimlendirilmesi gibi vasıflar verilmiştir. Meryem ortaçağda eski pagan tanrıçalarının yerine geçerek bu tanrıçaların yerini almış, onun yükselmesiyle eski pagan tapınakları yeniden ibadet merkezlerine dönüştürülmüştür.[55] 1854 yılında ise Papa 9. Pius Meryem'in asli günahtan uzak olduğunu ilan etmiştir. Daha sonra ise 1. Dünya Harbinde Meryem "Barışın Kraliçesi" olarak adlandırılmıştır.[56] 1950 yılına gelindikte ise Papa 12. Pie, Meryem'in öldükten sonra semaya yükseltildiğini ilan etmiştir.[57]

Nestorius'un görüşleri ile ilgili bazı kaynaklarda onun Meryem hakkında diğerlerinden farklı kavramlar kullandığı için yanlış anlaşıldığı, bundan dolayı onun aforoz edildiğine dair görüşler bulunmaktadır. Nitekim Nestorius'un yandaşları da ona karşı yapılan reddiyeleri kabul etmeyerek onun ardından gitmişlerdir. Buna göre Nestorius'un mezhebi genellikle Irak, İran, Orta ve Doğu Asya gibi ülke ve bölgelerde geniş yayılma fırsatı bulmuştur. Rivayetlere göre Nestorius'un birçok taraftarı 19. yüzyılına gelindiğinde Katolikleştirilmişlerdir.[58]

53 Mehmet Aydın, "*I. İznik (M.S. 325) ve Efes (M.S. 431) Konsilleri Doğrultusunda Hıristiyanlık'ta Hz. Meryem Kültü'nün Gelişimi"*, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 10, No. 20, (2015), 9-18, 10-11.

54 Dvornik, "The Ecumenical Councils", 24.

55 Kürşat Haldun Akalun, "Orta Çağın Hristiyanlık Öğretisinde Meryem Ana Yüceltmesi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27, 2007, 271-305, 302-303.

56 Salih Çinpolat, "*Meryem'in Hristiyanlıktaki Konumuna Katolik ve Protestan Bakışı"*, *Kilitbahir 20*, 2022, 185; Süleyman Sayar, "Prof. Dr. Günay Tümer'e Göre 'Hıristiyanlıkta ve İslâm'da Hz. Meryem',", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/1, 1998, 401.

57 Sayar, "Prof. Dr. Günay Tümer'e Göre 'Hıristiyanlıkta ve İslâm'da Hz. Meryem',", 401.

58 Tomas Mishel, *Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş: Dinler Tarihine Katkı,* (Orhan Basımevi, 1992), 101.

Konsilde alınan kararlar mezhepler açısından değerlendirildiği zaman Katolik mezhebi bu konsilde alınan kararları genellikle kabul etmektedir. Katoliklere göre Meryem bir *Theotokos* "Tanrı annesi" ve sürekli bakire olarak kalmış ve İsa gibi o da asli günahtan uzak bir kişiliktir. Aynı zamanda o da oğlu İsa gibi ölümünden sonra hem cismani hem de ruhani olarak Tanrı katına yükseltilmiştir.[59] Ortodoks mezhebine göre ise Meryemin sürekli olarak bakire kaldığı kabul edilmesine rağmen, onun asli günahtan korunub korunmadığı ile ilgili net bir ifadenin olmadığı söylenmektedir. Ayrıca onlar Vatikanın Meryemi diğer insanlardan farklı bir dereceye yükselttiğine göre karşı çıktıkları ifade edilmektedir. Katoliklerde olduğu gibi Ortodokslara göre Meryem Tanrı katına yükseltilmiş ve kiyamet günü İsa ile beraber yeryüzüne döneceği inancı kabul edilmiştir.[60]

Protestantlar ise Meryemi kendi inaç ve yorumları kapsamında ele alarak bu konsilde alınan kararlara karşı çıkmışlardır. Mezhebin öncüsü sayılan Martin Luthere göre Meryemin sadece İsa'nı doğuran anne olarak kabul edilmesinin daha doğru olduğu görüşünü savunduğu rivayet edilmektedir. Fakat O'nu, "Tanrı Annesi" derecesine çıkartmak İsa'nın Tanrısal doğasına zarar verebileceği düşünülmüştür. Luther aynı zamanda Meryemin hayatı boyunca bakire olduğunu savunmuştur.[61] Protestanlığın öncülerinden olan Jean Calvin ise O'na "Kutsal Bakire" ismini vermiş ve Mesihin bir bakireden doğması gereketiğini ve en saf olmasının lüzumluluğu üzerinde durmuştur. Fakat O, "Tanrı Annesi" tabirinin yerine "İsa'nın Annesi" ifadesini kullanmıştır. Calvin Meryemin asli günahtan uzak olduğunu da kabul etmemiştir.[62] Modern Protestan mezhebinin takipçileri Meryem hakkında farklı fikirlere sahiptir. Bazıları Mariolojik harekete karşı çıkmakta, Meryem'in ibadette aracı olarak kullanılmasına muhalefet etmekte ve Meryem'in İsa doğduktan sonra Yusuf'tan çocuk sahibi olduğunu kabul etmişlerdir. Bundan başka Hıristiyan mezheplerinden olan Baptistlerin Episkopalyan Kilisesinin, Metodistlerin, Presbyterianların, Quarkerlerin, Congregasyonalistlerin

59 Ali İhsan Yitik, "Hz. Meryem ve Efes-Meryemana Evi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 2000, 66.

60 Halil Temiztürk, *Yahudi ve Hıristiyan Kaynaklarında Hz. Meryem,* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2023), 9, 41-43; Yitik "Hz. Meryem ve Efes-Meryemana Evi"*,* 64-65.

61 Günay Tümer, *Hıristiyanlıkta ve İslamda Hz. Meryem,* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 143.

62 Juniper B. Carol, *Mariology III*, (Milwaukee: The Bruce Publishing Company, 1961), 426.

Meryem hakkında değişik görüşleri bulunmaktadır.[63] Genel olarak ise Protestantların pek çoğu Meryem'in günahsız olduğunu, göğe yükseltildiğini ve çeşitli mucizeler gösterdiğini kabul etmemektedirler.[64]

Hz. Meryemle ilgili alınan kararlara bakıldığı zaman ona atfolunan birçok tanrısal özelliklerin eski pagan dinlerinin Hıristiyanlığa yansımasının bir sonucu olduğu belirtilmiştir. Nitekim Hıristiyanlıktan önceki pagan inançlarında öne çıkan rahip ve rahibe, firavun ve öncü kişilerin bazı özellikleri Hz. İsa ve Hz. Meryemde benzerlik gösterdiği veya başka bir ifadeyle etkileşim sonucunda gerçekleştiği varsayılmaktadır.[65]

4. Kadıköy Konsili "Diofizit ve Miofizit Kiliselerinin Ayrılması" (451)

Efeste alınan kararla İskenderiye kilisesi, Antakya ve İstanbul kiliselerine karşı zafer kazanmıştır. Efeste kabul edilen inanç kredosunda İsa'da tek bir ilahi tabiatın varolduğu ve ilahi tabiatın insani yönünü içine aldığı veya yuttuğu ifadesi yer almaktaydı. Bu ifadenin bile problemli olduğunu ileri sürenler vardır. İfadeye bakıldığında ve İncil metinlerini incelediğimizde muhakkak bir çelişki olduğunu sezmek mümkündür. Şöyle ki İncilin Matta bölümünde İsa çarmıha gerilirken Tanrıya yalvararak onu niçin terk ettiğini söylediği geçer.[66] Soru şu ki, burada o kelimeyi kullanan insan İsa'mı, yoksa tanrı İsa'mı? Eğer burada konuşan İsa Tanrı ise çarmıha gerilen kim? Tanrı ölürmü? Bu kimi sorular bu konsilden sonra birçoklarının akılını karıştırmıştır.

Efes Konsili'nden sonra İskenderiye Kilisesi, Konstantinopolis ve Antakya kiliseleri üzerinde bir üstünlük elde etmiş ve Doğu'da Monofizit ve Miafizit rahipler ön plana çıkmıştır. Nestorius taraftarları da kendi düşüncelerinden geri adım atmamış ve bu kez Euthykes'i ön plana çıkararak mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Fakat Efes Konsili'nde (448) monofizit görüşleri savunan Euthykes aforoz edilmiştir.

63 Hıristiyan Mezheplerinin Hz. Meryem ile ilgili görüşleri için bkz: Tümer, *Hıristiyanlıkta ve İslamda Hz. Meryem*, 144-150.

64 Yitik, "*Hz. Meryem ve Efes-Meryemana Evi",* 64; Mehmet Arslan, Küçük, "Ortodoks İkonalarında Bir Ölüm Motifi: "Meryem Ana'nın Ölümü", *Mukaddime*, 9(1), 2018, 53-76, 56.

65 Bkz. Kürşat Haldun Akalun, "Göğün Kraliçesi İsis'in Geri Dönüşü: Hıristiyanlıkta Meryem Ana Tapınması", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 2016, 45, 81-107.

66 Matta, 27/45-47.

Roma patriği I. Leo konsili "haydutlar sinodu" adlandırarak yeni bir konsilin toplanmasını istemiştir.[67] Bu durumu fırsat bilen Diodoros, II. Theodosiusun monofizit görüşlerinden yararlanarak imparatordan bir konsil toplamasını talep etmiştir.[68] Aynı anda Roma patriği I. Leo ise Flavian ve Diodoros ile mektuplaşmalara başlamıştır. Bununla birlikte 450 yılında Theodosiusun avda iken atından düşerek ölümü sonucunda İmparatorluk tahtını kız kardeşi Pulcheria devr aldıktan sonra Marcianusla evlenmişti. Bu evlilikten sonra Pulcheria tahtı eşi Marcianus'a devretmiştir.[69]

Efthikesin görüşüne gelince Mesih İsa'nın tek tanrısal doğasının varolduğunu, insani doğasını yuttuğunu savunmuştur. Bununla o İsa'da tanrısal ve insani sıfatların birliğini, tanrısal tabiatın içinde insani tabiatın karışıp yok olduğunu savunmaktaydı. Efthikesin savunduğu "İsan'ın yalnız Tanrısal tabiatı vardır" fikrini kabul edersek çarmıha gerilen İsa'nın da bir Tanrı olduğunu kabul etmemiz gerekmektedir. Fakat Efthikesin böyle bir düşünceye sahib olup olmadığı bilinmemektedir. Onun bu düşüncesini eleştirenlerden özellikle tarihçi ve din bilgini Eisebius ve Antakyalı Theodorette bulunuyordu.[70]

Nihayet 451 yılında papalığın kurucusu olarak bilinen ve bahs ettiğimiz gibi 448 konsilini haydutlar sinodu olarak isimlendiren Papa I. Leo'nun isteği üzerine İmparator Marcionun emriyle Kalkedon/Kadıköy'de yeni bir konsil toplanmasına karar verilmişti.[71] Konsilde 370 kişinin resmi olarak katıldığı söylenmekle beraber, çağdaş resmi kaynaklara göre ise bu sayı 500 veya 520'ye kadar çıkartılmaktadır.[72] Konsilde ilk olarak I. Leo'nun mektubu okunmuş ve Katolik inancını ifade ettiği için genel olarak kabul edilmiştir. Bundan sonra Monofizitizmi reddeden bir dogmatik formul kabul edilerek konsilin altıncı oturmunda *"Hepimiz, iki doğada karışma, değişim, ayrılık veya bölünme olmaksızın ve her*

67 Dvornik, *The Ecumenical Councils*, 17.

68 Mazlum Şahin Demir, Rustem Çurku, "Doğu-Batı Kiliselerinin Ayrılış Noktası: Kalkedon Konsili", *Turkuaz Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 2020, 1(1), 63-69, 66.

69 Shenouda M. Ishak, *Christology and the Council of Chalcedon,* (Amerika: Outskirts Press, 2013), 173.

70 Madrigal, Ekümenik Konsiller, 32.

71 Ahat Taşçı, "Kadıköy Konsili ve Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi*, (19), 365-384, 370-371.

72 Richard Price and Michael Gaddis, *The Acts of the Council of Chalcedon,* (Liverpool: Liverpool University Press, 2005), 43.

ikisi de bir kişide birleşmiş olan aynı ve tek Mesih, Oğul, Lord, Yalnız Doğmuş'a oybirliğiyle inanıyoruz" düşüncesi bir inanç bildirgesi olarak kabul edilmiştir.[73] Her konsilde olduğu gibi Kadiköy Konsilinde alınan kararların çeşitli teolojik tartışmaların ortaya çıkmasında önemli bir rol oynadığını görmekteyiz. Bu Konsilde hem Nestoriusun iki ayrı tabiat görüşü hem de Efthycesin tek bir tabiat görüşü redd edilmiştir. Ayrıca Efeste yasadışı yaptığı eylemlerine göre Dioscoros da konsilde kınanmıştır. Konsilde bir şahısda iki tabiatın var olduğunu ve bu tabiatların biri insani diğerinin ise tanrısal olduğu kararı kabul edilerek I. İznik, I. Konstantinopolis ve Efes konsili de ekümenik olarak kabul edilmiştir.[74] İlaveten Psikoposlara yılda iki kez bölgesel sinodlar düzenleme hakkı tanınmıştır.[75] Kilise tarihinde çok büyük ayrılmalara sebep olacak daha önemli bir karar ise Konstantinopolisin Romadan sonra ikinci merkez haline gelmesi olmuştur. İmparatorluk, Konstantinopolisin Romayla eşit ayrıcalıklara sahip olmasını ve dini meslelerde onun da yüceltilmesini ve Romadan sonra ikinci merkez haline gelmesine karar vermiştir.[76] Bu konsilden sonra alınan kararları kabul etmeyen bir çok kilise kendi bağımsız teolojilerini ve kurumlarını oluşturma çabasında bulunmuşlardır. Bunlar monofizit ilkeyi benimseyen Kıpti, Etiopiya, Hindistandakı Malankara kilsesi, Yakubiler ve Ermeni Grigoryen kiliseleridir.[77] Günümüzde ise Monofizit ilkeyi benimseyen üç ana kilse vardır. Bunlar Yakubi Kilisesi, Kıpti Kilisesi ve Ermeni Kiliseleridir.[78]

Kadıköyde alınan kararlar daha sonrakı zamanlarda kiliselerinin birbirilerini aforoz etmesine zemin hazırlamıştır. Her iki kilisenin eşit yetkiye sahib olması ilk zamanlar Roma Kilisesinin yararına görünmüş olsada zaman zaman Konstantinopolis Kilisesinin de kendi

73 Dvornik, *The Ecumenical Councils*, 27.

74 Donald Davis, *The First Seven Ecumenical Councils (325-787): Their History and Theology*, (Minnesota: No. 21, Liturgical Press, 1990), 165-166.

75 Donald Davis, The First Seven Ecumenical Councils, 169.

76 For the Citation: "Council of Chalcedon – 451 A.D. Council Fathers", *Papal Encyclicals*, https://www.papalencyclicals.net/councils/ecum04.htm, 18.01.2025; Taşçı, "Kadıköy Konsili Ve Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri Ve Önemi", 377-378.

77 Ali Osman Kurt, Dursun Ali Aykıt, *Dinler Tarihi,* (Ankara: Bilay Yayınları, 2022), 229; Mustafa Erdem, "Kipti Kilisesi Üzerine Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1997, 36 (1), 143-178, 156; Gül Akyılmaz, "*Kilikya Ermeni Katalikosluğu Davası Çerçevesinde Emvâl-İ Metruke Meselesine Bakış"*, Uluslararası Suçlar ve Tarih, 20, (2019), 24-25.

78 Ahmet Hikmet Eroğlu, "Hıristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, 41(1), 309-325, 314.

bağımsızlığını ortaya koyması ve yetkinin sadece kendinde olma düşüncesi iki taraf arasında gerginliği körüklemiştir. Bu durum Doğu ve Batı kiliseleri arasındaki teoloji ve ritüeller konusunda farklılıklardan dolayı bölümmenin zeminini hazırlamıştır. Örneğin, Batı'da din adamları sakal bırakmazken, Doğu Kilisesi'nde sakal bırakıyorlardı, Batı'da din adamları bekar yaşarken, Doğu'da rahipler evlenebiliyorlardı. Ayrıca, Evharistiya ayininde ekmeğe maya katılıp katılmayacağı iki Kilise arasında bir uyuşmazlık konusuydu. İki kilise arasındaki en önemli fark ise Batı'nın amentüye "Filioque"[79] kelimesini eklemiş olmasıydı.[80] Nihayet 1054 yılına gelindiğinde Batı ve Doğu Kiliseleri günümüze kadar devam eden Katolik ve Ortodoks mezhepleri olarak büyük ayrılma yaşamışlardır. Ayrılmanın en önemli teolojik sebebi Kutsal Ruhun Babadanmı veya Oğuldanmı çıktığıyla ilgili tartışma konusuydu. Şöyle ki Romaya göre I. İznik Konsilinde alınan kararda Kutsal Ruh sözündeki "Oğuldan da" ifadesi "hem de Babadan" olarak kabul edilmesine karşın İstanbul Kilsesi ise bu yorumu tamamen reddediyordu. Sonuç itibariyle bahsi geçen konuyu tartışmak için Kardinal Humbert Patrik Cerularios ile görüşmek istemişti. Fakat görüşmeye sıcak bakmayan Patrik Cerularios Kardinal Humberte randevu vermeyerek onun isteğini geri çevirmiştir. Bu davranışa hiddetlelen Kardinal, karşılık olarak İstanbul Kilsesinin sapkın olduğuna karar vermiş ve bu kararını yazılı belgeye dönüştürerek Kiliseye bıraktıktan sonra Romaya geri dönmüştür. Bundan sonra İstanbul Kilisesi yazlı mektuba cevap mahiyetinde bir mektup hazırlamış, Kutsal Ruh konusundakı Romanın görüşünün sapkın olduğunu ifade etmiş ve hazırlanan belgeyi Romaya göndermiştir.[81] Böylece günümüze kadar etkileri devam eden bu büyük ayrılma gerçekleşmiştir. Bu ayrılmanın diğer bir sebebi de İkonalara tapınma ile ilgili olacak ki bu konuya ileride değinilecektir.

79 Kutsal Ruhun sadece Babadan değil aynı zamanda Oğuldan da çıktığını ifade eden ve Latincede "Oğul" anlamına gelmektedir. Bkz: Osman Cilacı, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, (İstanbul, Damla Yayınları, 2001), 127.

80 Ahmet Hikmet Eroğlu, "Doğu Batı Kiliselerinin Ayrılış Nedenleri", *Dinî Araştırmalar*, 1999, 2(5), 387-413, 387-388.

81 Gündüz, "Hıristiyanlık", *Dünya Dinleri*, 156-157; Grigorios Larentzakis, "Was There a Great Schism Between the Orthodox and Roman Catholic Churches?", *Meeting God in the Other: Studies in Religious Encounter and Pluralism in Honour of Dorin Oancea on the Occasion of His 70th Birthday*, eds. O. Patru, A. Pătru, D. Oancea, *Orient'le - Patristica - Oecumenica* 16 (2019). 58-61; Anna M. Cox, "The Great Schism: The Great Divide of the West, the East and Christianity", *International Journal of Social Science Studies* 6, no. 3 (March 2018): 57.

Bu konsilde alınan kararları mezheblere göre değerlendirirsek, Kadıköy Konsilinden (451) sonra bir çok bölünmeler gerçekleşmiştir. Katolikler bu konsilde alınan kararları geçerli olarak kabul etmektedirler. Ortodokslara göre ise bu konsilde alınan kararlar bağlayıcı olarak kabul edilsede Batı Kilisesinin kabul edilen kararlara muhalif olarak sonrakı zamanlarda aldığı birtakım kararlara karşı çıkmışlardır. Batı Kilisesinin İznik kredosuna "filioque" kelimesini ilave etmesi iki kilise arasındakı ayrılmanın en temel sebeplerinden biri olmuştur. Bunlardan biri de Roma Kilsesinin Kadıköyde alınan karara zıtt olarak yetkinin sadece kendi elinde olmasını iddia etmesi olmuştur. Protestan mezhebi ise genel olarak bu konsilin kararlarını kabul etmekle birlikte kilise yönetimi ve ibadet düzeni gibi konularda farklı yaklaşımlara sahiptir. Ayrıca, Reform ve Lutheran kiliseleri ilk dört konsili kabul etmişen, Anglikan kilisesi ise ilk yedi konsilin tamamını kabul etmişlerdir.[82]

5. II. Konstantinopolis Konsili (553)

Kalkedonda gerçekleşen konsilden sonra bir çok kiliseler farklı gruplara bölünmüşlerdir. Bu konsilden sonra Kiliseler arasında İsa'nın tabiatı ile ilgili fikir ayrılıkları bulunmaktaydı. Bir tarafta Batı kiliseleri, Kalkedonda İsa ile ilgili alınan kararları savunurken diger cephede bulunan Doğu kiliseleri ise İsa ile ilgili Kirilosun Miafizit doğa formülünü kabul etmekteydiler.[83] İmparator Justinin 527 yılında vefat etmesi üzerine yeğeni Makedon asıllı Justinianus tahta çıkmıştır. Tahta çıktıktan sonra Batıdakı bazı toprakları feth eden İmparator bununla birlikte doğudakı paganizme karşı sert önlemler alarak misyonerlik faaliyetlerini güçlendirmiştir.[84] Bu arada Doğu'da Monofizit harekette bir canlanma yaşanmaktaydı. Bazı kesimler bu durumu Kasım 533'te Konstantinopolis'i etkileyen depreme bağlamışlardır. Depremin nedenleri bazı teologlar tarafından Monofizitliğe dönüş için Tanrı'nın bir mesajı olarak görülmüştür. Bunun üzerine Konstantinopolis patriği Epiphanius'un ölümünden sonra, 535'te Miafizit görüşü savunan Anthimus patrik olarak seçilmiştir. Papa Agapetus'un Justinianusa

82 Madrigal, *Ekümenik Konsiller*, 7; Taşçı, "Kadıköy Konsili ve Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri Ve Önemi", 368.
83 Madrigal, *Ekümenik Konsiller*, 19.
84 Davis, The First Seven Ecumenical Councils, 201-203.

baskı yapmasının ardından Anthimus görevden alınarak yerine Menas patrik olarak atanmıştır.[85]

Justinianusun en önemli hedefi Kalkedonçular ile Kalkedon karşıtlarını birleştirmek amacı gütmekteydi. Justinianus, 543-544 yılında Doğu Kilisielerinin rağbetini kazanmak amacıyla "üç bölüm fermanı"nı imzalmıştır. Bu fermanla o Mopsuestialı Theodor'un eserleri, Antakyalı Theodoret'in Kirilios'a karşı yazdığı iddiaları ve Urfalı İbas'ın Maris'e yazdığı mektupta yer alan Kirilios'a karşı söylediklerini redd ederek onları aforoz etmiştir. Doğu Kiliseleri bu kararı anlamlı karşılasalarda Batılı kiliseleri bu aforozu Kalkedon Konsiline karşı bir saldırı mahiyetinde görmüşlerdir. Bunun sebebi aforoz edilenlerden olan İbas ve Theodoretin Kalkedon kararlarını onaylayan ve imzalayan şahıslar olmasıydı. Aynı zamanda onların öldükten uzun zaman sonra kınanması gelecek dönem için kötü bir örnek oluşturulabileceği de düşünülmekteydi.[86] Bu fermandan sonra tartışmalar daha da büyümüş Justinianusun kararına karşı irtirazlar yapılmaya başlanmıştır.

Nihayet 553. yılında Konstantninopolis Patriği Euthyike, dönemin Papası Vigiliustan bir konseyin toplanmasını talep etmiştir. Vigilius konseyin toplanmasını batı kiliselerinin temsilicilerinin doğu kiliseleriyle eşit olması şartını kabul etmesi üzerine Doğu kilisi aynı şekilde Vigiliusun şartını kabul etmiştir. Fakat Papanın ve üç Piskoposla beraber konsile katılma isteyi taraflar arasında tartışmalara neden olmuş ve bu durumdan dolayı Papa konsile katılmayı redd etmiştir.[87] Konsil Papanın katılımı olmadan 553 yılının Mayıs ayında başlamasına rağmen, Konsilin beşinci ve altıncı oturumunda 165 Pisikopos'un, Justinianus'un "üç bölüm fermanı"nı kınayarak onu savunanlara karşı deşifre edilme ve aforoz tehditinde bulunmuşlardır. Papa bu kınamayı yasaklamasına rağmen daha sonra bu kararları kabul

85 Dragan Zajkovski, "The Participation of the Bishops from the Macedonian Provinces at the Fifth Ecumenical" Council, *Haemus Journal,* vol. 2, 2013, 71-76, 2013, 71; Madrigal, *Ekümenik Konsiller*, 20.

86 Madrigal, Ekümenik Konsiller; 20; Dvornik, *The Ecumenical Councils*, 32; Raphael Pavouris, *The Condemnation of the Christology of the Three Chapters in Its Historical and Doctrinal Context: The Assessment and Judgement of Emperor Justinian and the Fifth Ecumenical Council (553),* (Doctoral Dissertation, University of Glasgow, 2001), 214.

87 Pavouris, *The Condemnation of the Christology of the Three Chapters in Its Historical and Doctrinal Context: The Assessment and Judgement of Emperor Justinian and the Fifth Ecumenical Council (553)*, 218-219.

etmiştir. Bir sonrakı yıl 23 Şubatta, Kalkedon Konsilinin kararlarına zarar vermediğinden dolayı Papa, "üç bölüm fermanı" nın kınanmasını onaylayarak II. Konstantinopolis Konsilini Ekümenik olarak kabul etmiştir.[88] Konsilin kararları 14 başlık altında toplanarak redd edilen görüşler ve şahıslar bir-bir açıklanmştır. Sonuç olarak Kalkedonda kabul edilen karar daha da açık şekilde belirtilerek masaya yatırılmış ve "*Mesihin insani ve ilahi olmakla iki tabiatı vardır, ancak yinede o iki tabiatta şahıs birliği vardır"* görüşü yeniden onaylanmıştır.[89] Ayrıca Konsilde Meryemin Tanrı Annesi olarak kabul edilmesi gerektiği ve Arius, Eunomius, Macedonius, Apollinaris, Nestorius, Eutyches ve Origen gibi sapkın görüş sahiplerinin lanetlenmesinin gerektiği kararı alınmıştır.[90] Papanın II. Konstatinapolis Konsilini ve bu konsilde alınan kararları Ekümenik olarak onaylaması, daha sonra Katolik, Ortodoks ve Protestan Mezhepleri açısından pek fazla tartışma konusu olmamıştır. Fakat Protestan mezebi ilk yedi konsilin sadece ilahiyat ve teolojik öğretilerini kabul etmelerine rağmen kilise idaresi ve ibadet düzenine dair alınan kararları kendileri için bağlayıcı olarak görmemişlerdir.[91]

6. III. Konstantinopolis Konsili (680-681)

İslam'ın Arabistan'da ve diğer bölgelerde hızla yayılışı Müslümanlarla pek çok Hıristiyan gruplarını karşı karşıya getirmiştir. İslam fetihleri sırasında bazı Hıristiyan grupların İslam'a yöneldiği, diğerlerinin ise kendi kiliselerine bağlılıklarını sürdürdüğü belirtilmektedir. Bu gruplar arasında inanç meselelerinde pek çok fikir ayrılığı bulunmaktaydı. Perslerin Suriye ve Filistin'i işgal etmesinden endişe duyan Roma İmparatorları Herakleios ve Sergius, Mısır ve Suriye'deki Monofizitleri kendilerine karşı düşmanlarla ittifak kurmalarını önlemek için uzlaşma arayışına gitmişlerdir. Daha sonra 619 yılında Herakleios Monoenergizim doktrinini ileri sürmüştür. Bu doktrine göre İsa'da tek bir enerji ve irade vardı ve bu karar Monofizitlerin kabulüne yol

88 Dvornik, *The Ecumenical Councils,* 32-33.

89 Britannica, T. Editors of Encyclopaedia, "Second Council of Constantinople", *Encyclopedia Britannica*, 23 Kasım 2021, https://www.britannica.com/event/Second-Council-of-Constantinople-553, (Erişim: 02.02.2025).

90 New World Encyclopedia, "Second Council of Constantinople", *New World Encyclopedia*, 2023, https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Second_Council_of_Constantinople, (Erişim: 02.02.2025).

91 Taşçı, "Kadıköy Konsili ve Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve Önemi", 368.

açmıştır. 639 yılında ise bu formulu kapsayan *"Ecthesis*" ismiyle bir uzlaşma metni hazırlamıştır.[92]

İki akım arasındaki fikirlere genel olarak bakacak olursak, aynı fikre sahip oldukları düşünülebilir. Fakat birbirlerine karşı çıkmalarının nedeni, İsa ile ilgili düşüncelerini ifade etmek için farklı kavramlar kullanmış olmaları ya da kullandıkları kelimelerin birden fazla anlama geldiği ihtimal edilmektedir. Konsile gelince, bu iki akım arasında çözümlenmesi gereken yeni bir problem olmuştur. Ayrıca diğer bir akım olan Montelitizim ise İsa'da tek irade ve iki tabiat olduğunu kabul etmekteydi. Herakleiosun Monoenergizim kararını ilan etmesinden sonra bu akıma karşı muhalefet hızla yayılmıştı.[93] Ayrıca Antakya birliğinin 632 yılında Arapların egemenliğine geçmesinin hemen akabinde Kudüsün, 642 yılında ise Mısırın fethiyle Monofizitlerin Arapları kurtarıcı olarak karşılamları[94] yeni bir konsilin toplanmasının lüzumunu daha da gerekli kılmıştır. Sonunda 7 kasım 680 ile 16 eylül 681 tarihleri arasında IV. Konstantinos Konstantinopliste yeni bir konsil toplamıştır.[95] Ancak birçok Kiliseye konsile gelmeleri için davet gönderilmesine rağmen, çoğunluk önceki konsillerin kararlarını dikkate alarak bu daveti görmezden gelmiş ve çok az sayıda Piskopos toplantıya katılmıştır. Konsilin bir yıl içerisinde 18 oturumda düzenlendiği belirtilmektedir.[96]

Antakya patriği Macarius ve onun Monthelitizm yandaşları 7 Aralık 680 tarihinde düzenlenmiş olan oturumda kendi görüşlerini açıkça ifade etmişlerdir. Macarius Kutsal Yazıları ve Kilise Babalarının kitaplarını yanlış yorumlamak ya da tahrif etmek suçundan aforoz edilmiş ve daha sonraki oturumlarda görevinden alınmıştır.[97] Konsilde Monoenerjizm

92 Dvornik, *The Ecumenical Councils*, 33; Bekir Zakir, Çoban, "*Doğu Kiliseleri ve Monofizitizm"*, *Milel ve Nihal*, 10 (2), 13-27; Doğanay Eryılmaz, *"Ermeni Kimliğinde Hristiyanlık, Alfabe ve Tarih Yazıcılığının Belirleyici Rolü"*, Ermeni Araştırmaları, Sayı 76 (2024), 108.

93 Gülsüm Ürdüç, *Hinduizm'de Avatara ve Hristiyanlık'ta İnkarnasyon İnancı Üzerine Bir Araştırma* (Bursa: Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2006), 111-112.

94 Dvornik, *The Ecumenical Councils*, 34.

95 Turhan Kaçar, Pagan Byzantıon'dan Hristiyan Konstantinopolis'e: Fetih Öncesi İstanbul'da Din Ve Toplum. *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Din V. İstanbul*, 2015, 22-67.

96 Shahan, Thomas. "Third Council of Constantinople", *The Catholic Encyclopedia*, vol. 4, Robert Appleton Company, 1908, http://www.newadvent.org/cathen/04310a.htm. (Erişim: 01.02.2025).

97 "Constantinople III, Council Of" *New Catholic Encyclopedia*, Constantinople III, Council of | Encyclopedia.com, (Erişim: 03.03.2025).

ve Monotelitizm hareketlerinin sapkın olduğu ilan edilmiş ve daha önceki konsillerin özellikle Kalkedonda alınan kararlar onaylanarak bu konsillerin kilisenin resmi öğretileri olarak kabul edilmiştir.[98] İnaç kredosu olarak *"Rab'imiz İsa Mesih'te, bölünmez, dönüşmez, ayrılmaz, hiçbir karışım olmadan, kutsal babaların öğrettiği gibi, iki doğal irade ve iki doğal eylem olduğunu öğretiriz; ve bu iki doğal irade, kötü sapkınların söylediği gibi, birbirine karşı değildir."* bahsi geçen metin kabul edilmiş ve 16 Eylülde 174 Pisikopos bu metni imzalayarak konsil kararlarını kabul etmişlerdir.[99]

Bu konsilde herhangi bir barışın sağlanmadığını, aksine ayrışmaların daha da pekiştiğini görebiliriz. Nitekim Batı Hırsitiyanları Kalkedon konsiline bağlılıklarını sürdürürken Doğu Hıristiyanları ise Monfizit görüşlerini savunmuşlardır. Bu konsille birlikte Batı ve Doğu Hıristiyanlığının ayrılmasına daha da çok zemin hazırlanmış olduğu ifade edilmektedir.[100]

7. II. İznik Konsili (787)

II. İznik konsiline gelince ise bu konsilin toplanmasının temel konusu "ikonaklazm hareketi"dir.[101] İnşasına 3. yüzyılda başlandığı söylenen ikonalar, 6. yüzyıl sonrasında dinsel yaşamdaki fonksiyonlarını artırmaya başlamış, inanç pratiklerinin ve ibadetin değişmez bir kutsal vasıtası durumuna gelmiştir. Bu dönemde ikonalara, tapınakları ve şehirleri saldırılardan korudukları ya da kurtardıkları inancıyla dini bir değer atfedilmisinin yanı sıra, büyüsel nitelikler de eklenmiştir.[102] İkonaların ilk örneği İsa Mesih'in sikkeler üzerinde yer alan tasviridir. İsa resminin Bizans sikkelerinde yer alması ilk olarak İmparator II. Theodosius'un (M.S. 408-450) kızı Eudokia ve

98 Madrigal, Ekümenik Konsiller, 43-44; Thich Nhat Hanh, "Third Council Of Constantinople", *New World Encyclopedia*, 2023, Https://Www.Newworldencyclopedia.Org/Entry/Third_Council_Of_Constantinople, (Erişim: 02.25.2025).

99 Philip Hughes, *The Church in Crisis: A History of the General Councils, 325-1870* (Garden City, KS: Hanover House, 1961), 137-138.

100 Madrigal, Ekümenik Kosniller, 44.

101 Dvornik, *The Ecumenical Councils,* 38; Yalduz, "Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili", 265.

102 Mehmet Alparslan Küçük, "II. İznik Konsili'ne İkonografik Açıdan Yaklaşım", *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 8, no. 16 (2013), 153-173. 164.

III. Valentinianus'un (M.S. 422-462) evlilik merasimi için basılan sikke üzerinde mevcuttur.[103]

İsa portresine kiliselerde karşı çıkılmasının gerekçelerinden biri de portresinin insan biçiminde çizilerek onun insanlık düzeyine düşürülmesiydi. Ayrıca Hıristiyanlıktan önce Bizans İmparatorluğu döneminde Roma'da paganizm egemendi ve pagan dünyasının tanrılarının hep insan suretinde tasvir edildiğini biliyoruz. O dönemin inançlarından Hıristiyanlığın da etkilendiğini görmek mümkündür. İkona hareketine karşı çıkışların bir diğer nedeni de dönemin Müslümanlarının fethedilen topraklardaki kiliselerde ikona tasvirini yasaklamış olması gösterilebilir. Nitekim Abbasiler döneminde II. Yezidin Müslüman topraklarındaki kiliselerde yer alan ikonaların yok edilmesini emrettiği bildirilmektedir.[104] Bununla beraber ikonalara tazimin ne zaman başladığıyla ile ilgili birçok efsane ve hikayeler de bulunmaktadır. Kimileri bu hareketin İsa'nın ölümünden sonra Luka'nın Meryem'in bir resmini çizmesiyle birlikte ortaya çıktığını kabul etmektedir.[105] 726 yılında İmparator III. Leo (717-741) ikonalara tapınmaya karşı uyarıda bulunan bir ferman yayınlamış, daha sonra 730 yılında tanrı ve aziz resimlerini yasaklayan ve bu resimlere tapınmayı men eden bir ferman daha imzalamıştır. Ancak İmparator Leo'nun bu fermanı iki cepheyi karşı karşıya getirmiş ve Papa II. Gregory "*Dogmalar imparatorların değil rahiplerin işidir*" diyerek İmparator Leo'nun doktrin alanına bu müdahalesini kınamıştır.[106] İmparator Leo'ya karşı çıkan en önemli simalardan biride İslam Halifeliğinin siyasal başkenti Şam'da Hıristiyan ailesinde doğan John Damasus (675-749) olmuştur. O, ikona hareketiyle ilgili üç eser yazarak İsa'nın etten görünümlü bir tanrı olduğunu ve onun resminin tasvir edilmesinde herhangi bir sakınca olmadığını vurgulamış, ayrıca İmparator Leo'ya

103 Zeliha Demirel Gökalp, *Yalvaç Müzesi Bizans Sikkeleri*, (Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2009), 35.

104 Mukrime Dirlik, "Bizans İmparatorluğu'nda İkonoklazm Hareketi ve İslam Dininin Etkisi", (*Kadim Akademi, 2022), SBD*, 6 (1), 48; Soner Tauscher, Yiğit Cem Eskicioğlu, *"*İnsandışılaştırmanın *Antik Kökenleri ve Aydınlanma Dönemine Etkisi",* Uluslararası Suçlar ve Tarih, 25, (2024), 86.

105 Sevcan Yıldız-Ayşegül Doğrucan, "Hıristiyan Konsilleri ve İkonoklast Akımlara Etkileri", *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2021, 6 (1), 78-89. 85.

106 Dvornik, The Ecumenical Councils 36-37; Davis, The First Seven Ecumenical Councils, 268; Baki Burak Acıl, "Kutsal İmgeden İkonoklazmaya: İkonoklastik Stratejiler Bağlamında DAEŞ Örneği". Uluslararası Suçlar ve Tarih, 26, (2025), 78.

bu işlerde karar verme yetkisinin kendisinde olmadığına dair bir uyarıda bulunmuştur.[107] İmparator Leo'nun ikonalara karşı çıkmasının nedenleri hakkında çeşitli görüşler vardır. Onun hakkında ileri sürülen iddialardan biri, Yahudiler arasında büyüdüğü ve Yahudilikle bir ilişkisi bulunduğuna dair yaklaşımdır. Ayrıca Yahudi dönmesi bir kahinin onu ve II. Yezid'i ikona hareketine karşı bir ferman imzalamaya sürüklediği de iddia edilen görüşler arasında yer almaktadır.[108]

Bundan sonra, V. Konstantin döneminde (741-775) ikona hareketiyle ilgili tartışmalar yeniden alevlenmeye başlamıştır. İmparator bu meseleyi karara bağlamak için 753-754 yılında Hieria sarayında bir konsil toplanmasına karar vermiştir. Konsilin aldığı kararlara gelince, 338 Piskoposun katılımıyla ikonoklazmın, yani Tanrıların - Azizlerin resim ve sembollerle tasvir edilmesinin ve bunlara tapınılmasının yasaklanmasına hükmedilmişdir. Ayrıca Azizlerin günahları bağışlamaya dair yetkili oldukları inancı reddedilmiştir. Bu yasaklardan sonra Tanrı ve Azizlerin resimlerinin yerini hayvan ve doğa görüntüleri almıştır. Keşişler sürgüne gönderilirken rahipler evlenmeye zorlanmış, Azizlik yasaklanmış ve yeni keşişlerin manastıra girmesi tamamen engellenmiştir.[109] Fakat bu konsilin kararları Roma kilisesi tarafından 779. yılında Letran konseyinde sahte bir sinod olarak tanımlanmıştır.[110] Daha sonra ise IV. Leo (775–780)'nun kısa sürelik saltanatı devrinde etkisini yitiren ikona hareketi onun ölümünden sonra VI. Konstantinin zamanında eşi İmparatoriçe Irene'nin etkisi ile yeniden canlanmış ve bir konsil gerçekleşmiştir.[111] Ancak Havvariyyun Konsil'i adı altında 31 Temmuz 786'da yapılması planlanmasına rağmen ikonoklastların etkisiyle dağılmış, fakat daha sonra İrene, Tarasius ve Roma'nın

107 Davis, *The First Seven Ecumenical Councils*, 268-269.

108 Mehmet Aydın, "Bizans Kilisesinde İkonoklast (Tasvir Kırıcı) Hareketin Kökenleri", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, 13(13), 13; Bekir Zakir Çoban, Bizans Ikonoklazmının Nedenleri ve İslam Etkisi Tartışması", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2008, 8(1), 115-157, 126-127; Mehmet Alparslan Küçük, "II. İznik Konsili'ne İkonografik Açıdan Yaklaşım", *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2013, 8 (16), 153-172, 165.

109 Hughes, *A History of the Church: To The Eve of the Reformation*, 531.

110 Basil Anagnostopoulos, "The Seventh Oecumenical Council of Nicaea on the Veneration of Icons and the Unity of the Church", *Paper Delivered at the Conference of the Arbetsgemenskapen Kyrklig Fornyelse*, (Uppsala: Sweden, 1987), 422; Joseph Cullen Ayer, *A Source Book for Ancient Church History: From The Apostolic Age to The Close of the Conciliar Period,* (New York: Charles Scribner's Sons, 1913), 685.

111 Aydın, "Bizans Kilisesinde İkonoklast (Tasvir Kırıcı) Hareketin Kökenleri", 9; Tümer vd., *Dinler Tarihi*, 168.

gönderdiği temsilcilerin çabaları sayesinde konsil 787 yılında İznik şehrinde sekiz oturumda ve toplam 350 piskopos katılımı ile gerçekleşmiştir.[112] Alınan karar ile ikonalara gösterilen saygı yasal ve imani bir mesele olarak kabul edilmiş,[113] ikonaların Tanrılar gibi tapınılmayı hak etmediği ve onlara sadece saygı duyulmasının gerektiği belirtilmiştir. Saygı duyulan ikonanın kendisi değil üzerinde tasvir edilen kutsal kişi olduğu vurgulanarak yalnızca Tanrıya tapınılmasının gerektiği üzerinde durulmuştur. 23 Ekim 787 yılı Konstantinopolisin Magnaura sarayında konsilin son oturumu yapılmış, alınan kararlar onaylanarak İmparatoriçe ve genç İmparator tarafından imazalanmıştır.[114] Ayrıca her tapınakta kutsal bir ikonanın bulunması kabul gören kararlar içerisinde yer almıştır. Konsilde daha önce gerçekleştirilen ilk altı konsilin herbiri ekümenik kabul edilmiştir.[115] Bundan başka Konsilde pekçok konularla ilgili çeşitli kararlar bulunmaktadır.[116]

II. İznik konsilinin kararları Katolikler ve Ortodokslar tarafından meşru olarak kabul edilmiştir.[117] Ancak ikonlar konusunda Katolikler ve Ortodokslar arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Şöyle ki, Katolikler ikonaları sadece bir sembol olarak görmekte ve Tanrı'ya ulaşmada bir araç olduğunu reddetmektedirler. Ortodokslar İkonaları Tanrı'ya ulaşmak için bir vasıta olarak kabul etmektedirler. Protestanlar ise kiliselerinde ikonaların bulunmasına karşı çıkmaktadırlar. Onlara göre kiliselerde mevcut olan ikonaların hiçbir önemi bulunmamaktadır.[118]

112 Aydın, "Bizans Kilisesinde İkonoklast (Tasvir Kırıcı) Hareketin Kökenleri", 9; Engin Öztürk, "Bizans Biliminde Ermenilerin Rolü ", *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 76 (2024), 208.

113 Jonathan Shepard, *The Cambridge History of the Byzantine Empire C. 500–1492*. (New York: Cambridge University, 2008), 288.

114 George Ostrogorsky, *History of the Byzantine State.* Translated by Joan Hussey. Oxford: Basil Blackwell, 1968. (Distributed in Canada by the Copp Clark Publishing Co.), Canadian-American Slavic Studies, 4 (1), 116-118, 178-179.

115 George Nedungatt, S.J., "The Council in Trullo Revisited: Ecumenism and the Canon of the Councils", *Theological Studies*, 71 (2010), 655.

116 Bu konsilde alınan kararların maddeleri için bkz: Phiph Shapp, Schaff, *The Seven Ecumenical Councils*, 1029-1056; Henri Leclerq, "The Second Council of Nicaea", *The Catholic Encyclopedia*, vol. 11. New York: Robert Appleton Company, 1911, http://www.newadvent.org/cathen/11045a.htm, (Erişim: 05.02.2025).

117 Ditors of Encyclopaedia Britannica, "Second Council of Nicaea", *Encyclopedia Britannica*, (2019, July 24), https://www.britannica.com/event/Second-Council-of-Nicaea-787, (Erişim: 01.03.2025); Hayriye Buşgut, K*atoliklikten Protestanlığa Luteran Reform ve Heretikler,* (Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021), 15.

118 Arzu Köklü, *Hıristiyanlık'ta ve İslam'da Resim,* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006), 75; Tümer vd., *Dinler Tarihi*, 446; Jacques Waardenburg, "Protestanlık", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 352, https://islamansiklopedisi.org.tr/protestanlik, (Erişim: 20.01.2025).

Sonuç

Hıristiyanlık tarihinde teolojik ve siyasi konularda pekçok konsil düzünlenmiştir. Bu konsillerde daha çok Teslis inancı, Meryemin doğası, İkonaklazm hareketi, kilise yapılanması gibi konular ele alınmıştır.Konsillerde alınan kararlar toplum arasında bir inanç birliği oluşturmayı amaçlasa da ilk konsilden itibaren bu konularda tartışmalar başlamış ve birçok teolojik mezhep ortaya çıkmıştır. Örneğin İznik Konsili'nde Arius'un fikirleri tartışılmış ve fikirlerinin reddedilmesi sonucunda Arian mezhebi ortaya çıkmıştır. Daha sonra Efes Konsili'nde Nestorius'un Meryem hakkındaki görüşleri tartışılmış ve Meryem'in Tanrı'nın annesi olduğu kararı kabul edilmiştir. Bu kararla birlikte Hıristiyan mezhepleri arasında Meryem hakkında birçok görüş ayrılığı ortaya çıkmış ve bu mezheplerin her biri ona farklı bir statü atfetmiştir.

Kalkedon konsilinde ise Konstantinoplis Kilisesinin Roma kilisesiyle eşit hale gelmesi ayrılıkları daha da pekiştirmiş ve Miafizit ilkeyi benimseyen Kıpti, Etiopiya, Hindistandakı Malankara, Yakubiler ve Ermeni Grigoryen Kiliselerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bundan başka II. İznik konsilinde İkonaklazm hareketi ele alınmış ve bu konu üzerinde de tartışmalar vaki olmuş, Katolik, Ortodoks ve Protestan mezhepleri arasında fikir ayrılıkları oluşmuştur. Katolik ve Otodoks mezhepleri bu konsilde alınan kararlarda ufak zıtlıklar hariç uzlaşırken Protostanlar ise bu kararlara karşı çıkmışlardır.

Ayrıca konsillerde alınan kararlar sedece teolojik sonuçları değil aynı zamanda siyasi sonuçları da doğurmuştur. Şöyle ki İznik Konsili İmparator Konstantinin desteğiyle toplanmış, Hristiyanlara bir çok kolaylıklar sağlanmış ve Konstantin bu konsille İmparatorluk içerisinde siyasi istikrar sağlamağı temel amaç edinmiştir. Kadıköy Konsilinde alınan Miofizit ve Diofizit Kiliselerinin ayrılması kararı sonucunda ise Kiliseler arasında tartışmalar derinleşmiş uzun zaman aralığından sonra Katolik ve Ortodoks olarak büyük ayrılma gerçekleşmiş ve günümüze kadar etkileri siyasi ve dini yapıda kendini göstermiştir. Genel olarak söylersek Hıristiyanlık tarihinde gerçekleştirilen konsiller toplum arasında inanç birliği oluşturmak hedefi gütsede bu konsillerde alınan kararlar yüzünden tarih boyunca birçok mezhepler ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

Acıl, Baki Burak. "Kutsal İmgeden İkonoklazmaya: İkonoklastik Stratejiler Bağlamında DAEŞ Örneği". Uluslararası Suçlar ve Tarih, 26, 67-96, 2025.

Akalun, K. H. Göğün Kraliçesi İsis'in Geri Dönüşü: Hristiyanlıkta Meryem Ana Tapınması. İlahiyat Tetkikleri Dergisi, 45, 81-107, 2016.

Akdaş, H. Hıristiyanlığın Kurumsallaşmasında İlk Dönem Konsillerinin Rolü. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2009.

Akyılmaz, Gül. "Kilikya Ermeni Katalikosluğu Davası Çerçevesinde Emvâl-İ Metruke Meselesine Bakış". Uluslararası Suçlar ve Tarih, 20, 17-73, 2019.

Albayrak, Kadir. "İznik Konsili Öncesinde ve Sonrasında Heretik Hristiyan Akımları." *Uluslararası İznik Sempozyumu* (2005): 124.

Anagnostopoulos, Basil. The Seventh Oecumenical Council of Nicaea on the Veneration of Icons and the Unity of the Church. Uppsala: Sweden, 1987.

Arıklı, Ercan. *Dinler Tarihi Ansiklopedisi: İslamiyet, Hıristiyanlık, Musevilik ve İlkel Dinler*. İstanbul: Gelişim Yayınları, 1989.

Arslan, Mehmet ve Küçük. "Ortodoks İkonalarında Bir Ölüm Motifi: Meryem Ana'nın Ölümü." *Mukaddime* 9/1 (2018): 53-76.

Aşirov, Tahir. *Biruniye ve İbn Hazm'a Göre Hıristiyanlık*. Bursa Uludağ Üniversitesi SBE Doktora Tezi, 2005.

Aydın, M. Ansiklopedik Dinler Sözlüğü. Konya: Nüve Kültür Merkezi, 2005.

Ayer, Joseph Cullen. A Source Book for Ancient Church History: From The Apostolic Age to The Close of the Conciliar Period. New York: Charles Scribner's Sons, 1913.

Ayoub, Deacon Dr. Soliman. *The Heresy Of Apollinarius*. Jersey City: St. Mark Coptic Orthodox Church, 2021.

Baş, Bilal. "Monoteist Bir Hıristiyanlık Yorumu: Aryüsçülük Mezhebi." *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 9 (2000): 170.

Baş, M. Kıpti Kaynaklarında İznik Konsiline Götüren Süreç ve Arius. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15(2), 89-101, 2015.

Carol, Juniper B. *Mariology III*. Milwaukee: The Bruce Publishing Company, 1961.

Chadwick, Henry. The Early Church: The Story of Emergent Christianity. London: Harper & Row, Publishers, 1968.

Cilacı, Osman. Dinler ve İnançlar Terminolojisi. İstanbul: Damla Yayınları, 2001.

Coptic Orthodox Diocese of the Southern United States. *His 102: Ecumenical Councils, Servants' Preparation Program*. 2004.

Cox, Anna M. "The Great Schism: The Great Divide of the West, the East and Christianity." *International Journal of Social Science Studies* 6, no. 3 (Mart 2018): 57.

Çoban, Bekir Zakir. "Bizans Ikonoklazmının Nedenleri ve İslam Etkisi Tartışması." *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 8/1 (2008): 115-157.

Çoban, Bekir Zakir. "Doğu Kiliseleri ve Monofizitizm." Milel ve Nihal, 10(2), 13-27.

Dağlı, Y. Hristiyan Konsilleri ve II. Vatikan Konsili'nin Küresel Süreçteki Anlamı. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2016.

Darçan, H. Athanasius ve İznik Konsili. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15(28), 169-191, 2013.

Davis, Donald. The First Seven Ecumenical Councils (325-787): Their History and Theology. Minnesota: Liturgical Press, 1990.

Demir, Mazlum Şahin ve Rüstem Çurku. "Doğu-Batı Kiliselerinin Ayrılış Noktası: Kalkedon Konsili." Turkuaz Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi 1/1 (2020): 63-69.

Demirel Gökalp, Zeliha. Yalvaç Müzesi Bizans Sikkeleri. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2009.

Devries, Michael. "Guided by Our Shepherd." The Standard Bearer, vol. 97, no. 8, 171, 2021.

Dirlik, Mukrime. "Bizans İmparatorluğu'nda İkonoklazm Hareketi ve İslam Dininin Etkisi." Kadim Akademi, 6(1), 48, 2022.

Dvornik, F. The Ecumenical Councils. In The Twentieth Century Encyclopedia of Catholicism (pp. 14-20). New York: Hawthorn Books Publishers, 1961.

Ellwood, Robert S. and Gregory D. Alles. The Encyclopedia of World Religions. New York: Facts on File, 2007.

Eroğlu, Ahmet Hikmet. "Doğu Batı Kiliselerinin Ayrılış Nedenleri." Dinî Araştırmalar, 2(5), 387-413, 1999.

Eroğlu, Ahmet Hikmet. "Hıristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış." Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 41(1), 309-325, 2000.

Eusebius. Life of Constantine (A. Cameron & S. G. Hall, Trans.). Oxford: Oxford University Press, 1999.

Eryılmaz, Doğanay. "Ermeni Kimliğinde Hristiyanlık, Alfabe Ve Tarih Yazıcılığının Belirleyici Rolü", Ermeni Araştırmaları, Sayı 76, 76-99, 2024.

Fortacı, Talha. "Nestûriliğin Ortaya Çıkış Süreci." Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 65, 2018.

Fox, R. L. Pagans and Christians. New York: Penguin Books, 1988.

Gökalp, Zeliha Demirel. *Yalvaç Müzesi Bizans Sikkeleri*. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2009.

Gündüz, Ş. Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı. Ankara: Okulu Yayınları, 2001.

Gündüz, Şinasi. "Hıristiyanlık." Dünya Dinleri. Edited by Şinasi Gündüz. İstanbul: Milel Nihal, 2021.

Gündüz, Şinasi. "Sanhedrin." *Din ve İnanç Sözlüğü*. İstanbul: Vadi Yayınları, 2022.

Hefele, C. J. A History of the Councils of the Church, from the Original Documents (H. N. Oxenham, Trans.). Edinburgh: T. & T. Clark, 1896.

Hefele, Charles Joseph. A History of the Councils of the Church, from the Original Documents. Translated by Henry Nutcombe Oxenham. Edinburgh: T. & T. Clark, 1896.

Hughes, Philip. The Church in Crisis: A History of the General Councils, 325-1870. New York: Hanover House, 1961.

Ishak, Shenouda M. *Christology and the Council of Chalcedon*. Amerika: Outskirts Press, 2013.

Kaçar, Turhan. "Konstantinopolis Kilisesi'nin Kuruluşu: Mitoloji ve Tarih." Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, 14, 117-140, 2014.

Kaçar, Turhan. "Pagan Byzantıon'dan Hristiyan Konstantinopolis'e: Fetih Öncesi İstanbul'da Din ve Toplum." *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi - Din V*. İstanbul, 2015, 22-67.

Kaçar, Turhan. "Roma İmparatorluğu, Hristiyanlar ve Milano Fermanı'nın 1700. Yılı", Toplumsal Tarih Dergisi, 49, 2013.

Kan, A. IV. ve V. Yüzyıl Konsil Kararlarında Siyasi Otoritenin Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2020.

Kelly, John Norman Davidson. Early Christian Doctrines. London: Harper & Row, 1968.

Köklü, Arzu. Hıristiyanlık'ta ve İslam'da Resim. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006.

Kurt, Ali Osman, Dursun Ali Aykıt. Dinler Tarihi. Ankara: Bilay Yayınları, 2022.

Küçük, Abdurrahman, Günay Tümer ve Mehmet Alparslan Küçük. *Dinler Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2011.

Küçük, Mehmet Alparslan. "II. İznik Konsili'ne İkonografik Açıdan Yaklaşım." *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 8/16 (2013): 153-172.

Larentzakis, Grigorios. "Was There a Great Schism Between the Orthodox and Roman Catholic Churches?" içinde *Meeting God in the Other: Studies in Religious Encounter and Pluralism in Honour of Dorin Oancea on the Occasion of His 70th Birthday*, der. O. Patru, A. Pătru, D. Oancea. *Orientalia - Patristica - Oecumenica* 16 (2019): 58-61.

Madrigal, M. Ekümenik Konsiller. Kutsal Kitap ve Arkeoloji E-Kitap Hristiyan Kitapları, 2015.

Magoulias, H. J. Byzantine Christianity. Detroit: Wayne State University Press, 1982.

Mar Aprem. Council of Ephesus of 431. Kerala: Mar Narsai Press, 1978.

Martın Luther. *Doksan Beş Tez*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022.

Men, A. History of Religion: The Paths of Christianity (Vol. 2). Nestyazhateli Press, 2021.

Nedungatt, George S.J. The Council in Trullo Revisited: Ecumenism and the Canon of the Councils.

Ostrogorsky, George. History of the Byzantine State. Translated by Joan Hussey. Oxford: Basil Blackwell, 1968.

Öztürk, Engin. "Bizans Biliminde Ermenilerin Rolü ", Ermeni Araştırmaları, Sayı 76, 197-226, 2024.

Pavouris, Raphael. *The Condemnation of the Christology of the Three Chapters in Its Historical and Doctrinal Context: The Assessment and Judgement of Emperor Justinian and the Fifth Ecumenical Council (553)*. Doktora Tezi, University of Glasgow, 2001.

Percival, Henry Robert. The Seven Ecumenical Councils of the Undivided Church: Their Canons and Dogmatic Decrees, Together with the Canons of All the Local Synods Which Have Received Ecumenical Acceptance. Wipf and Stock Publishers, 2021.

Price, Richard and Michael Gaddis. The Acts of the Council of Chalcedon. Liverpool: Liverpool University Press, 2005.

Schaff, P. The Seven Ecumenical Councils. NPNF2-14. Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library, n.d.

Shepard, Jonathan. The Cambridge History of the Byzantine Empire C. 500–1492. New York: Cambridge University, 2008.

Sozomen ve Philostorgius. *History of the Church*. London: The Leonard Library Wycliffe College, 1999.

Sozomen. The Ecclesiastical History. London: The Leonard Library Wycliffe College, 1999.

Tarakçı, M. Nestorius ve Kristolojisi. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 19(1), 215-241, 2010.

Taşçı, Ahat. "Kadıköy Konsili ve Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve Önemi." Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi, 19, 365-384, 2020.

Taşpınar, İsmail. "I. İznik Konsili (325) ve İslâm Kaynaklarındaki Yeri." *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2004): 26.

Tauscher, Soner, Eskicioğlu, Yiğit Cem. *"İnsandışılaştırmanın Antik Kökenleri ve Aydınlanma Dönemine Etkisi",* Uluslararası Suçlar ve Tarih, 25, 73-106, 2024.

Temiztürk, Halil. Yahudi ve Hıristiyan Kaynaklarında Hz. Meryem. İstanbul: Ensar Yayınları, 2023.

Theodoret. The Nicene and Post Nicene Fathers (Vol. III). Edited by Philip Schaff & Henry Wace. New York: Philip Schaff & Henry Wace.

Theodoret. *The Nicene and Post Nicene Fathers*, Second Series, C. III, ed. Philip Schaff ve Henry Wace. New York: Philip Schaff, Henry Wace, t.y.

Tümer, G., Küçük, A., & Küçük, M. A. Dinler Tarihi. Ankara: Berikan Yayınevi, 2011.

Tümer, Günay. Hıristiyanlıkta ve İslamda Hz. Meryem. Ankara: TDV Yayınları, 1997.

Ürdüç, Gülsüm. Hinduizm'de Avatara ve Hristiyanlık'ta İnkarnasyon İnancı Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2006.

Yalduz, A. Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12(2), 260, 2003.

Yıldız, Sevcan. Ayşegül Doğrucan. "Hıristiyan Konsilleri ve İkonoklast Akımlara Etkileri." Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 6(1), 78-89, 2021.

Yitik, Ali İhsan. "Hz. Meryem ve Efes-Meryemana Evi." *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2000): 66.

Zajkovski, Dragan. "The Participation of the Bishops from the Macedonian Provinces at the Fifth Ecumenical Council." *Haemus Journal* 2 (2013): 71-76.

İnternet Kaynakları

"Council of Chalcedon – 451 A.D. Council Fathers." *Papal Encyclicals.* Erişim: 18.01.2025. https://www.papalencyclicals.net/councils/ecum04.htm.

"Constantinople III, Council Of." *New Catholic Encyclopedia. Encyclopedia.com.* Erişim: 03.03.2025. https://www.encyclopedia.com/religion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/constantinople-iii-council.

"Second Council of Nicaea." *Encyclopedia Britannica.* 24 Temmuz 2019. Erişim: 01.03.2024. https://www.britannica.com/event/Second-Council-of-Nicaea-787.

"Third Council of Constantinople." *Catholic Encyclopedia. New World Encyclopedia*, 2023. Erişim: 02.25.2025. https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Third_Council_of_Constantinople.

Editors of Encyclopaedia Britannica. (2024). "Sanhedrin." *Encyclopedia Britannica.* Erişim: 01.03.2025. https://www.britannica.com/topic/Sanhedrin.

Zavada, J. (2021). "Sanhedrin." *Learn Religions.* Erişim: 11.01.2025. https://www.learnreligions.com/what-was-the-sanhedrin-700696.

Wolf, Dallas. "The Seven Ecumenical Councils". Council of Chalcedon, Ekklesia and Church. 2023. Erişim: 01.02.2025. https://firstthoughtsofgod.com/?s=First+Council+of+Constantinople.

De Clercq, V. C. "Arius." *New Catholic Encyclopedia.* Erişim: 04.02.2025. https://www.encyclopedia.com/religion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/arius.

Zavada, J. (2021, January 11). "Sanhedrin." *Learn Religions.* Erişim: 03.02.2025 https://www.learnreligions.com/what-was-the-sanhedrin-700696.

Jacques Waardenburg, "Protestanlık", TDV İslam Ansiklopedisi, 352, Erişim: 20.01.2025, https://islamansiklopedisi.org.tr/protestanlik.